

**התקשורת בדמוקרטיה הישראלית מנקודות מבט שונות
במסגרת פרסומי מדד הדמוקרטיה הישראלית**

אשר אריאן, פזית בן־נון, שלומית ברנע, יריב צפתי

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא גוף עצמאי, המסייע לכנסת ולוועדותיה, למשרדים ולמוסדות ממשלתיים, לגופי השלטון המקומי ולמפלגות, באמצעות הגשת מחקרים והצעות לביצוע שינויים ורפורמות בדפוסי פעילותם.

נוסף על כך, המכון הישראלי לדמוקרטיה מממש את שליחותו על ידי הצגת מידע משווה בנושאי החקיקה ובדרכי התפקוד של משטרים דמוקרטיים שונים. כמו כן הוא שואף להעשיר את השיח הציבורי ולעודד דרכי חשיבה חדשות על-ידי ייזום דיונים בנושאים שעל סדר היום הפוליטי, החברתי והכלכלי, בהשתתפות מחוקקים, בעלי תפקידי ביצוע ואנשי אקדמיה ועל ידי פרסום מחקריו.

מרכז גוטמן הוקם במתכונתו הנוכחית במכון הישראלי לדמוקרטיה בשנת 1998 עם מעבר מכון גוטמן למחקר חברתי שימושי למכון הישראלי לדמוקרטיה. המכון המקורי הוקם בשנת 1949 על ידי פרופ' אליהו (לואי) גוטמן כמרכז חלוצי למחקרי דעת קהל וקידום מתודולוגיה במדעי החברה. יעדו של מרכז גוטמן הוא להעשיר את הדיון הציבורי בסוגיות מדיניות ציבורית באמצעות מידע השאוב מבסיסי הנתונים של המרכז ומסקרי דעת הקהל המתבצעים על ידי המרכז.

The Media and Israeli Democracy: A Variety of Vantage Points

Auditing Israeli Democracy

Asher Arian, Pazit Ben-Nun, Shlomit Barnea, Yariv Tsfati

עורך ראשי: אורי דרומי
ראש מינהל הוצאה לאור: עדנה גרניט
עורכת הספרייה: יעל מושיוב
עריכת לשון: מירי הורביץ
רכז הפקה: נדב שטכמן
עיצוב: רון הרן
סודר ונדפס בהתשס"ה ב'ארט פלוס', ירושלים

מסת"ב X-965-519-003-ISBN

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכאני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה

Copyright by The Israel Democracy Institute

Printed in Israel 2005

אשר אריאן – עמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה ופרופסור למדע המדינה באוניברסיטת חיפה
פזית בן-נון, **שלומית ברנע** – המכון הישראלי לדמוקרטיה
יריב צפתי – דוקטור לתקשורת באוניברסיטת חיפה

להזמנת ספרים:

המכון הישראלי לדמוקרטיה, ת"ד 4482, ירושלים 91044

טלפון: 02-5392888, 1-800-202222; פקס: 03-5488640

דוא"ל: orders@idi.org.il

אתר האינטרנט: www.idi.org.il

תוכן העניינים

7	רשימת תרשימים ולוחות
9	א. תקציר מנהלים
9	1. עמדות הציבור והעיתונאים 2005
9	2. מדידה של חופש העיתונות בישראל 2005
11	ב. ראשית דבר: על הדמוקרטיה והתקשורת – תיאור המחקר ומטרותיו
13	ג. דמוקרטיה ותקשורת: עמדות הציבור והעיתונאים 2005
13	1. אמון בתקשורת
17	2. תפקידי התקשורת בישראל
20	3. הערכת התפקוד של התקשורת בקרב הציבור
23	4. תפיסת יחסי הגומלין בין התקשורת, הפוליטיקאים והציבור
24	5. הערכת מצבה של הדמוקרטיה הישראלית בקרב עיתונאים מול כלל הציבור
26	6. זיקה לישראל בקרב עיתונאים מול כלל הציבור
28	ד. מדידה של חופש העיתונות בישראל 2005
28	1. מדידת חופש עיתונות: הפער בין הרצוי למצוי
28	2. מדד חופש העיתונות של Freedom House
30	3. ישראל בראי מדד חופש העיתונות של Freedom House
42	4. חופש העיתונות בישראל 2005: תמונת מצב
	ה. נספח
44	השוואה בין כלל הציבור לעיתונאים בענייני דמוקרטיה ותקשורת: התפלגויות ומובהקות ההפרש

רשימת תרשימים ולוחות

14	אמון במוסדות מרכזיים 2003-2005	1 תרשים
15	אמון הציבור בתקשורת בחלוקה על פי לאום, מידת דתיות ונטייה פוליטית	2 תרשים
16	אמון במוסדות בקרב כלל הציבור מול עיתונאים	3 תרשים
	תפיסת המוסד השומר על הדמוקרטיה הישראלית בקרב כלל הציבור	4 תרשים
17	מול העיתונאים	
18	תפיסת תפקידי התקשורת בציבור הישראלי: תפקידים רצויים מול תפקוד בפועל	5 תרשים
20	תפקידיה הרצויים של התקשורת בקרב העיתונאים והציבור הישראלי	6 תרשים
	הערכת התקשורת כמחלישה את הדמוקרטיה הישראלית בחלוקה על פי לאום,	7 תרשים
21	מידת דתיות ונטייה פוליטית	
	מידת אחריותה של התקשורת בדיווח על שחיתות וביטחון בחלוקה על פי לאום,	8 תרשים
22	מידת דתיות ונטייה פוליטית	
24	יחסי הגומלין בין התקשורת, הפוליטיקאים והציבור	9 תרשים
	מצבה של הדמוקרטיה הישראלית: הערכת ייצוגיות, יציבות, מידת הדמוקרטיה	10 תרשים
25	וטוהר המידות בממשל	
27	תחושת זיקה למדינה: רצון להישאר בארץ, פטריוטיות והזדהות עם המדינה	11 תרשים
31	חופש העיתונות בישראל בהיבט החוקי על פי Freedom House 2004-1994	12 תרשים
32	חופש העיתונות בהיבט החוקי ב־36 דמוקרטיות ב־2004 על פי Freedom House	13 תרשים
34	חופש העיתונות בישראל בהיבט הפוליטי על פי Freedom House 2004-1994	14 תרשים
35	חופש העיתונות בהיבט הפוליטי ב־36 דמוקרטיות ב־2004 על פי Freedom House	15 תרשים
37	חופש העיתונות בישראל בהיבט הכלכלי על פי Freedom House 2004-1994	16 תרשים
38	חופש העיתונות בהיבט הכלכלי ב־36 דמוקרטיות ב־2004 על פי Freedom House	17 תרשים
41	חופש העיתונות בישראל על פי Freedom House 2004-1994	18 תרשים
41	חופש העיתונות ב־36 דמוקרטיות ב־2004 על פי Freedom House	19 תרשים
14	מידת האמון של הציבור במוסדות שונים 2003-2005	1 לוח
31	קטגוריה A: המצב החוקי – הקריטריונים בקטגוריה	2 לוח
33	קטגוריה B: השפעות ולחצים פוליטיים – הקריטריונים בקטגוריה	3 לוח
36	קטגוריה C: השפעות ולחצים כלכליים – הקריטריונים בקטגוריה	4 לוח
40	חלוקה קטגוריאלית על פי מידות חופש: Freedom House	5 לוח

א. תקציר מנהלים

1. עמדות הציבור והעיתונאים 2005

כ־50% מהציבור הישראלי ב־2005 מביע אמון בתקשורת במידה רבה או מסוימת; מידה פחותה של אמון מזו שיש לו כלפי המוסדות המשפטיים והביטחוניים וכלפי נשיא המדינה, אך גבוהה מזו שיש לו כלפי המוסדות 'הפוליטיים' (הממשלה, הכנסת והמפלגות). שיעור הנתנים אמון בתקשורת נותר קבוע למדי לאורך שש השנים האחרונות, בעוד שמידת אמונו במוסדות אחרים ירדה. העיתונאים עצמם מביעים רמה גבוהה יותר של אמון בתקשורת משאר הציבור, ועוד פחות אמון מכלל הציבור במוסדות 'הפוליטיים'. לצד התפקידים 'המסורתיים' של התקשורת (קידום זכויות אדם, חשיפת פרשיות שחיתות וקידום האחריות של הפוליטיקאים מול הציבור), כחצי מן הציבור הישראלי מייעד לתקשורת גם תפקיד חברתי ומצפה ממנה למתן מתיחות בין קבוצות בחברה ולחולל שיח פוליטי פחות מתלהם. למעלה משליש הציבור תופס את תפקידה של התקשורת גם כאידאולוגי (43% מן הציבור רואים בהנחלת ערכים ציוניים בקרב הציבור היהודי את תפקידה של התקשורת, ו־37% תופסים את תפקידה של התקשורת כמחייב אותה לגרום לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה). הציבור מעוניין יותר מן העיתונאים בתפקידים החברתיים והאידאולוגיים של התקשורת, בעוד שהעיתונאים אינם תופסים אותם כחלק מתפקידי התקשורת בישראל.

הציבור מעריך את תפקודה של התקשורת כתפקוד לא טוב; רק כשליש מן הציבור מעריך כי התקשורת ממלאת את התפקידים השונים המוטלים עליה. הפער הגדול ביותר בין תפיסת תפקידה של התקשורת לבין הערכת תפקודה הוא בקידום השמירה על זכויות האדם: 66% מן הציבור רואים זאת כחלק מתפקידה של התקשורת, בעוד שרק כשליש ממנו חושב כי התקשורת בישראל אכן מקדמת את השמירה על זכויות האדם.

הדיווח של התקשורת נתפס כאחראי גם בנושאים רגישים, כמו שחיתות וביטחון. תפיסת הציבור את התקשורת כמדווחת באופן אחראי על נושאים אלה גבוהה בהרבה מן האמון בה באופן כללי.

גם הציבור וגם העיתונאים מעריכים כיהתקשורת משפיעה במידה רבה על הציבור, בשעה שהציבור מתקשה להשפיע על התקשורת. העיתונאים מעריכים, הרבה יותר מן הציבור, את הקשר בין הפוליטיקאים לבין התקשורת כחזק ושלילי.

הערכת העיתונאים את מצבה של ישראל טובה פחות מהערכת הציבור. גם הערכתם את מידת הדמוקרטיה והיציבות של המערכת הישראלית טובה פחות מזו של כלל הציבור. לעומת זאת, העיתונאים ביקורתיים פחות מכלל הציבור לגבי ניצולם של מקבלי החלטות את עמדות הכוח שלהם.

2. מדידה של חופש העיתונות בישראל 2005

על פי מדד חופש העיתונות של Freedom House, קיים בישראל 2005 חופש עיתונות מוגבל. לשון אחר, חופש העיתונות בישראל אינו עומד בסטנדרט האוניברסלי, והוא מוגבל ביחס לדמוקרטיה אחרות בעולם. ואולם יש לציין כי הערכת Freedom House אינה רגישה לתנאים הביטחוניים הקיימים בישראל, והיא אינה מתייחסת באופן ממצה לתרומתו של בג"ץ ולקיומם של כללי משחק המגבילים את הפגיעה בחופש העיתונות. אמנם העיתונות בישראל אינה נהנית מהגנה חוקתית או חוקית, אך היא נהנית מחסות המשפטית-פסיקתית של בג"ץ; וכך ההסדרים החוקיים המגבילים את חופש העיתונות, ובהם הצנזורה הצבאית, אינם באים בהכרח לידי ביטוי ממשי בישראל.

השפעות ולחצים מתוך המערכת הפוליטית או השלטון המכוונים למנוע סיקור ביקורתי, חשיפת שחיתות וכדומה, כמעט אינם קיימים בישראל. מקורות המידע הרשמיים והבלתי רשמיים נגישים

מאוד, ואמצעי התקשורת מציעים מגוון רב של דעות.

בישראל קיימים מנגנונים המגבילים את מרחב הסיקור, תוכנו, ואת אפשרות הסיקור של העיתונות. מנגנונים אלה מושטים על העיתונות בידי השלטון באמצעות זרועותיו הביצועיות בשם כורח הביטחון. עיתונאים בני השטח הכבוש נתונים במגבלות חמורות יותר מעמיתיהם הישראליים: מגבלות תנועה, עיכוב, חקירה ואף מעצר של עיתונאים חלים בעיקר על המסקרים העיקריים של הסכסוך היהודי-פלסטיני, דהיינו על העיתונאים הערביים והפלסטיניים.

במהלך שנת 2000 חלה עלייה דרסטית במספר מקרי ההתקפה על עיתונאים, עלייה אשר מותנה במידה ניכרת ב־2003 וב־2004. בשלוש השנים שקדמו ל־2005 היו מקרי המוות של עיתונאים בעת מילוי תפקידם ספורים: שלושה הרוגים ב־2002, שניים ב־2003 ואחד ב־2004. כל תקריות התקיפה שתועדו ודווחו החל משנת 1999 ועד 2005 אירעו בשטחים או בגבולותיהם, ורובן ככולן היו כרוכות בפעולות חיילי צה"ל וכוחות הביטחון בהתנהלותם מול העיתונאים במסגרת המאבק בטרור.

ב. ראשית דבר: על הדמוקרטיה והתקשורת – תיאור המחקר ומטרותיו

בשל תפקידה המרכזי של תקשורת ההמונים החדשותית בחיים הדמוקרטיים, בחרנו להתמקד, בפרויקט מדד הדמוקרטיה של מרכז גוטמן במסגרת המכון הישראלי לדמוקרטיה, **בבחינת מצבה ותפקודה של התקשורת הישראלית בישראל 2005**. המחקר הנוכחי מצטרף לעבודות⁵ שבהן נבחן תפקודה של התקשורת בחיים הפוליטיים בדמוקרטיה הישראלית מזוויות שונות, והוא משלים אותן. במחקר הנוכחי מוצגות שלוש נקודות מבט, המשלימות זו את זו, על תפקודה של התקשורת הישראלית: (א) תפיסת הציבור הישראלית את התקשורת עלתפקידיה ועלתפקודה, (ב) תפיסת ציבור העיתונאים את התקשורת, (ג) הערכה חיצונית של ארגון Freedom House את מידת חופש העיתונות בישראל בפרספקטיבה השוואתית היסטורית ובין-לאומית. נייר זה נערך בהתאם לסדר של נקודות המבט הללו. בתחילתו הוא מתמקד בעמדות הציבור כלפי התקשורת. העיתונאי, בתוך עמו הוא יושב, ואליו הוא כותב או משדר. הקהל היא סיבת הקיום המוצהרת של ארגוני חדשות, בין שמדובר בארגוני חדשות פרטיים, הפועלים

כיצד יוכלו האזרחים לבקר את ממשלותיהם, ולמעשה, כיצד יוכלו לבחור אותן מלכתחילה, אם אין בידם הידע המושלם ביותר לגבי תכונותיהם של אלו המעמידים עצמם לבחירה, [ידע] המועבר באמצעות מידע חופשי, וללא הסתייגות, מאזרח לרעה? (גיימס מיל, 1821)¹

בכל חברה שאזרחיה משתמשים באינפורמציה כדי ללמוד על נציגיהם ועל מועמדים אחרים, כדי לעקוב אחרי המתרחש בחיים הציבוריים, ובסופו של דבר כדי להיות מסוגלים להכריע בין האפשרויות המוצגות בפניהם לבחירה, יש לתקשורת תפקיד מכריע.² בדמוקרטיה המודרנית, נתפסת התקשורת החדשותית כמעין 'רשות רביעית' שתפקידה לבקר את הרשויות האחרות, לחשוף מחדלים בתפקודן, להתריע על שחיתויות ועל ניצול לרעה של שררה ולחייב את הממשלות לתת דין וחשבון על מעשיהן.³ חוקרי תקשורת טוענים כי לתקשורת יש השפעה רבה לא רק על האזרחים, אלא גם על סדר היום והידע הפוליטיים של נבחר הציבור, וכפועל יוצא – גם על פעילותם.⁴

- 1 G. Boyce, 'The Fourth Estate: The Reappraisal of a Concept', in G. Boyce, J. Curran and P. Wingate (eds.), **Newspaper History from the 17th Century to the Present**, London, 1980, pp. 20.
- 2 F. Fico and W. Cote, 'Partisan and Structural Balance of Election Stories on the 1998 Governor's Race in Michigan', **Mass Communication and Society**, 5(2), 2002, pp. 165-182.
- 3 T. Liebes and R. Ribak, 'Democracy at Risk: The Reflection of Political Alienation in Attitudes Toward the Media', **Communication Theory**, 1, 1991, pp. 239-252.
- 4 D.L. Paletz, 'The Media and Public Policy', In D. Graber, D. McQuail and P. Norris (eds.), **The Politics of News, The News of Politics**, 1998, pp. 218-237.
- 5 ראו למשל: D. Caspi and Y. Limor, **The In/Outsiders: The Media in Israel**, Cresskill, N.J.: Hampton Press, 1999; Liebes and Ribak (לעיל הערה 3).
Y. Peri, **Telepopulism: Media and Politics in Israel**, CA: Stanford University Press, 2004.
א' אריאן, ג' וימן וג' וולפספלד, 'איזון בסיקור בחירות', בתוך א' אריאן ומ' שמיר (עורכים), **הבחירות בישראל - 1996**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 1999, עמ' 259-382.
ג' וימן וג' וולפספלד, 'המאבק על סדר היום התקשורתית בבחירות 1996', **פוליטיקה**, 4, 1999, עמ' 9-26.
ג' וימן וג' וולפספלד, 'המאבק על סדר היום התקשורתית בבחירות 1996', בתוך: א' אריאן ומ' שמיר (עורכים), **הבחירות בישראל - 1999**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2001, עמ' 383-410.
ג' וימן ות' שפר, 'סיקור תקשורתית של בחירות בישראל: חשבון נפש של ארבע מערכות בחירות', **איגרתא**, 2, תל אביב: מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה, 2004.
ד' כספי, **תקשורת ודמוקרטיה בישראל**, ירושלים: מכון ון ליר, 1997.
ד' כספי וי' לימור, **אמצעי תקשורת המונים בישראל**, תל אביב: האוניברסיטה הפתוחה, 1998.

כדי למלא את התפקידים החשובים המיועדים לה, צריכה התקשורת ליהנות מסביבה המאפשרת לה לעבוד באופן עצמאי וחופשי, ללא מורא ומשוא פנים. ואכן בירתנו, נייר זה מוקדש לבחינת התנאים שבהם פועלת תקשורת ההמונים החדשותית בישראל ובמידת החופש שממנו היא נהנית. הערכת חופש העיתונות המוצעת כאן מתבססת על מדד חופש העיתונות של ארגון Freedom House, המעריך כמותית והשוואתית את מידת חופש העיתונות במדינות שונות בעולם. בחלק זה נשאל מהו מצבה של ישראל בהיבטים השונים של חופש העיתונות, מה מקומה של ישראל במדרג הדמוקרטיות בנושא זה, וכיצד השתנה דירוג זה בשנים האחרונות.

הצגת מצבה של התקשורת משלוש נקודות מבט אלו מאפשרת הערכה מקיפה יותר של מצב התקשורת בישראל 2005, והיא מאירה היבטים פחות מוכרים ונחקרים של התופעה. אנו מקווים כי מחקר זה והנתונים שבו יהיו לעזר לתלמידי תקשורת ולחוקרי תקשורת וירחיבו את הבנתנו בדבר מקומה של התקשורת בדמוקרטיה הישראלית. אנו מקווים כי פרויקט זה יעשיר גם את השיח הציבורי בתקשורת ודמוקרטיה, שיח ההולך ומתגבר בשנים האחרונות.

כמכוונים לכיסו של הקהל או לתשומת לבו, ובין שמדובר בארגוני חדשות ציבוריים, הפועלים באוריינטציה של שירות ציבורי. בהיעדר האמון של הקהל בה, ספק אם תוכל תקשורת ההמונים למלא את תפקידיה, ספק אם תוכל להתריע באפקטיביות על מחדלים או על שחיתויות או למנוע אותם. מידת האפקטיביות של התקשורת במילוי תפקידים אלו תלויה באמון הציבור בה, בתפיסתו את תפקידיה ובהערכתו את תפקודה בפועל.

בהמשכו, נייר זה מוקדש להערכת מצבה של התקשורת הישראלית מנקודת מבטם של הפרטים העומדים בבסיס המערכת התקשורתית: העיתונאים. בחלק זה נעשה ניסיון להציף אל מאחורי הקלעים של עולם התקשורת ולהעריך את תפיסתם של העיתונאים עצמם את מצבה של התקשורת הישראלית, את תפקידיה, את מידת הצלחתה במילוי תפקידיה ואת בעיותיה. בהמשך לכך, מוצגת הערכה משווה בין עמדות ותפיסות של העיתונאים לבין אלו של הציבור, בניסיון להתחקות על פערים בין הערכת הציבור את תפקידיה ואת תפקודה של התקשורת לבין הערכת העיתונאים אותם.

ג. דמוקרטיה ותקשורת: עמדות הציבור והעיתונאים 2005

מסוימת (15% מביעים אמון בתקשורת במידה רבה, 35% – במידה מסוימת, והמחצית השנייה של הציבור מתחלקת בערך בצורה שווה בין אמון במידה מעטה ובין חוסר אמון מוחלט).

השוואת מידת האמון של הציבור בתקשורת למידת האמון שלו במוסדות אחרים מלמדת על מעמדה היחסי למעמדם של מוסדות אחרים (ראו לוח 1): ב-2005 התקשורת ממוקמת במקום השישי מבין תריסר המוסדות המוצגים. ככלל, מידת האמון שממנו נהנית התקשורת פחותה מזו שממנה נהנים המוסדות המשפטיים (בית המשפט העליון, פרקליטות המדינה), הביטחוניים (צה"ל, המשטרה) ונשיא המדינה, והיא גבוהה מזו שנהנים ממנה המוסדות הפוליטיים (הממשלה, הכנסת והמפלגות) או הביורוקרטיים (ההסתדרות והרבנות הראשית).

בנוסף לכך נמצא כי חלה ירידה ברמת האמון במוסדות המרכזיים בישראל לאורך השנים האחרונות; מגמה זו איננה תקפה לגבי התקשורת: בשש השנים האחרונות שיעור קבוע של כ-50% מן הציבור הביע מידה רבה או רבה מאוד של אמון בתקשורת.¹⁰

סקר הדמוקרטיה והתקשורת שנערך בפברואר-מרס 2005⁶ וסקר העיתונאים שנערך בדצמבר 2004⁷ בחנו היבטים שונים של הקשר בין התקשורת ובין הדמוקרטיה בקרב אנשי תקשורת מכאן והציבור הישראלי מכאן. בפרק זה יוצגו הממצאים המרכזיים העולים מבחינת כל אחד מן הקהלים וכן מן ההשוואה ביניהם.

1. אמון בתקשורת

כמה מחקרים קודמים בחנו את מידת האמון של הציבור בישראל כלפי מוסדות התקשורת הישראלית. מכון חיים הרצוג דיווח על רמות בינוניות של אמון הציבור בתקשורת (ציון 2.95 במדד אמון הנע על פני ציר בין 1 ל-5), שהן גבוהות מאלו שנמדדו בארצות הברית ובמדינות מערביות נוספות.⁸ תוצאות דומות דווחו במסגרת פרויקט מדד הדמוקרטיה.⁹

אמון בתקשורת: כלל הציבור

כפי שניתן לראות בתרשים 1 להלן, מידת האמון בתקשורת בישראל 2005 בינונית. רק מחצית מן הציבור מביעה אמון בתקשורת במידה רבה או

6 סקר הדמוקרטיה והתקשורת נערך בפברואר-מרס 2005 בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה בישראל, היהודית והערבית. הנבדקים רואיניו טלפונית בעברית, ברוסית ובערבית. הסקר בוצע על ידי מכון 'מחשוב'. טעות הדגימה המרבית לרמת ביטחון 95% היא ± 2.8 .

7 סקר העיתונאים נערך בדצמבר 2004 בקרב מדגם מייצג של העיתונאים בישראל. הנבדקים רואיניו טלפונית בעברית, ברוסית, בערבית ובאנגלית. הסקר בוצע על ידי מכון 'דחף'. כדי להבטיח את ייצוגיות המדגם, נעשה שימוש בדגימת שכבות: מכל אחד ואחד מכלי התקשורת הארציים המרכזיים וממדגם של כלי תקשורת מקומיים נדגמו באקראי כמה עיתונאים בהתאם לאומדן הגודל היחסי של כל כלי תקשורת. המדגם כלל עיתונאים העובדים בעיתונות המודפסת, ברדיו, בטלוויזיה ובאינטרנט. ההתמקדות במדגם הייתה בעיתונאים העוסקים בעבודה חדשותית ובאקטואליה (כולל כתבים ועורכים במערכות החדשות, עיתונאי מוספים העוסקים בעבודה בעלת אופי חדשותי, כתבים ועורכים לכללים וכדומה), ולא בעיתונאי נישה, שאינם עוסקים בתחומי האקטואליה. מדגם השכבות גם הבטיח את ייצוגם של עורכים, של כתבים ושל פרשנים בכירים מצד אחד ושל כלי תקשורת הפונים לאוכלוסיות מסוימות (ערבים, דתיים, עולים וכדומה) מצד אחר. בסיס הדגימה נבנה על פי שילוב והצלבה של מאגרי מידע קיימים של עיתונאים, של מְזַכְּרִים (קרדיטים) במהדורות החדשות ובעיתונאים, ובמקרים מסוימים – של רשימות שהועברו מטעם מערכות תקשורת עצמן.

8 ראו: מכון חיים הרצוג לתקשורת חברה ופוליטיקה, **מדד אמון הציבור בתקשורת: דוח מס' 1**, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 2003.

9 ראו: א' אריאן, ד' נחמיאס, ד' נבות וד' שני, **הדמוקרטיה בישראל: דוח מעקב 2003 פרויקט 'מדד הדמוקרטיה'**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2003. וכן: א' אריאן, פ' בֶּרֶנֶן ושי' ברנע, **מדד הדמוקרטיה הישראלית 2004 כולל סקר עמדות הנוער**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2004.

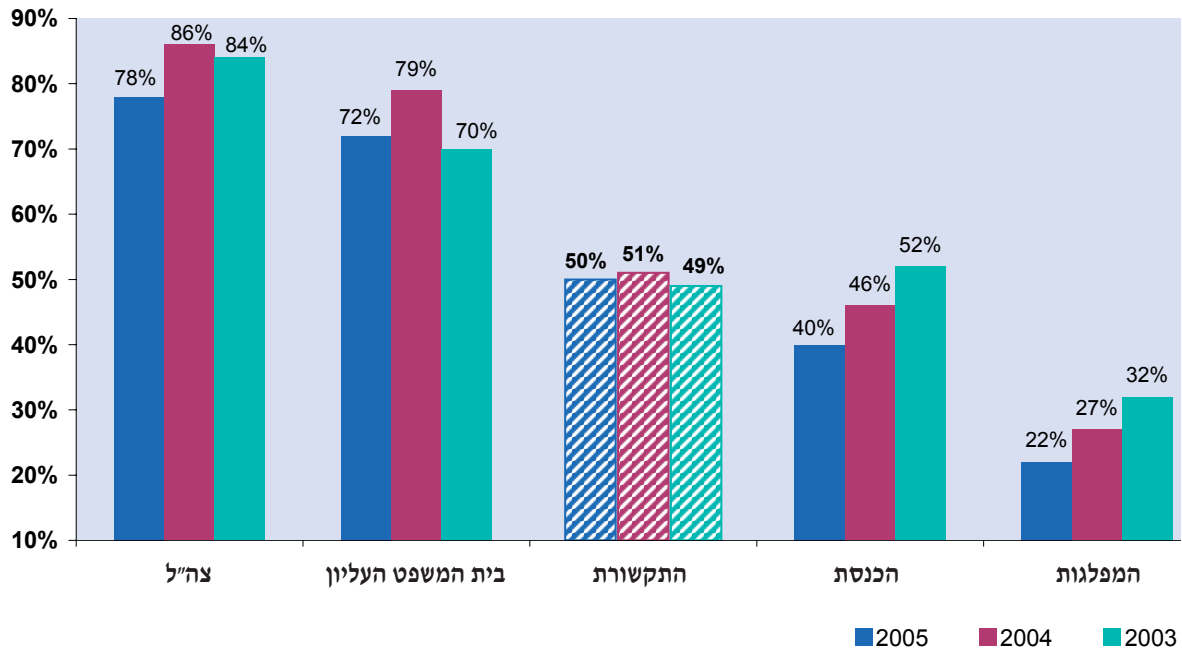
10 להלן שיעור העונים על השאלה 'באיזו מידה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים (התקשורת)? בקטגוריות 'במידה רבה' / במידה מסוימת, מבין כלל הציבור לאורך שש השנים האחרונות: 1999 – 57%; 2000 – 51%; 2002 – 56%; 2003 – 49%; 2004 – 51%; 2005 – 50%.

מקורות: אריאן, נחמיאס, נבות ושני (לעיל הערה 9), עמ' 185; אריאן, בֶּרֶנֶן וברנע (לעיל הערה 9), עמ' 34.

תרשים 1

אמון במוסדות מרכזיים 2003-2005

'באיזו מידה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?'
(במידה רבה ובמידה מסוימת)

לוח 1

מידת האמון של הציבור במוסדות שונים 2003-2005*

הפרש 2005-2004 ומובהקות**	כללי 2005	כללי 2004	כללי 2003	באיזו מידה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?
-8	78	86	84	1. צה"ל (נותן אמון)
-7	72	79	70	2. בית המשפט העליון (נותן אמון)
-8	65	73	68	3. נשיא המדינה (נותן אמון)
-6	60	66	58	4. פרקליטות המדינה (נותן אמון)
-9	57	66	66	5. המשטרה (נותן אמון)
[-1]	50	51	49	6. התקשורת (נותן אמון)
+3	48	45	53	7. ראש הממשלה (נותן אמון)
+1	42	41	55	8. שרי הממשלה (נותן אמון)
[-6]	40	46	52	9. הכנסת (נותן אמון)
-7	38	45	43	10. הרבנות הראשית (נותן אמון)
[-]	38	38	42	11. ההסתדרות (נותן אמון)
-5	22	27	32	12. המפלגות (נותן אמון)

* 'באיזו מידה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?' (במידה רבה / במידה מסוימת)

** בדיקות המובהקות נעשו באמצעות מבחן t להשוואת ממוצעים בין מדגמים בלתי תלויים, בהנחת שונות זהה. כל ההבדלים שאינם מסומנים בסוגריים מרובעים, מובהקים ברמת ביטחון 95% לפחות. בין השאלות שבהן הפרשים מסומנים בסוגריים מרובעים, לא נמצאה מובהקות סטטיסטית על פי מבחן זה.

אמון בתקשורת, וכך כמחצית מן הנוטים למרכז המפה הפוליטית ו-58% מן הנוטים לשמאל. עם זאת, חשוב לשים לב כי גם בקרב הקבוצות הללו האמון בתקשורת אינו גבוה במיוחד (פחות מ-60% הביעו מידה רבה או רבה מאוד של אמון בתקשורת).

ממצא נוסף עולה מן ההשוואה בין מענה הנשאלים היהודיים לבין זה של הערבים לשאלה זו: הציבור הערבי נותן אמון בתקשורת במידה רבה מאוד: כ-67% מן הערבים נתנו אמון בתקשורת במידה רבה או מסוימת, לעומת 47% מן היהודים, וזאת – על אף שייצוגו של המגזר הערבי בתקשורת הארצית לוקה בחסר. כך, ייתכן שהדימוי של התקשורת כשמאלנית והתפיסה של הציבור אותה משפיעים על האמון בה אף יותר מדפוסי ההתנהגות והסיקור שלה בפועל.

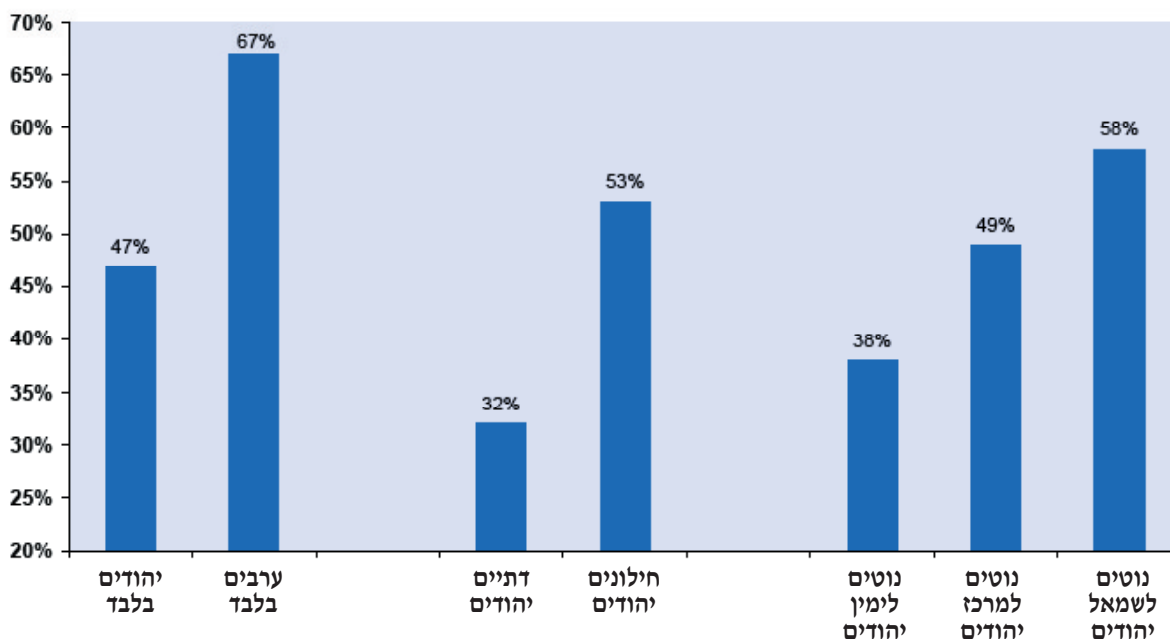
אמון הציבור בתקשורת בקרב מגזרים שונים בחברה הישראלית

לעתים קרובות עולה טענה כי מידת האמון בתקשורת משתנה בקרב מגזרים שונים בציבור. על פי טענה זו, הדימוי של התקשורת כשמאלנית וכחילונית עשוי להביא לרמת אמון נמוכה יותר בקרב בעלי נטיות פוליטיות ימניות והנוטים לדתיות. לצורך בחינת טענה זו נבדק האמון בתקשורת בקרב קבוצות שונות בחברה הישראלית.

כפי שמעיד תרשים 2 להלן, יש הבדלים גדולים בין אוכלוסיות שונות בציבור הישראלי. רק כשליש מבין היהודים הדתיים נותן אמון בתקשורת במידה מסוימת או רבה, וכך מעט למעלה משליש מן הנוטים לימין בקרב היהודים. לעומת זאת, למעלה מ-50% מן החילונים היהודיים נותנים

תרשים 2

אמון הציבור בתקשורת בחלוקה על פי לאום, מידת דתיות ונטייה פוליטית*
 'באיזו מידה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?' (התקשורת)
 (במידה רבה ובמידה מסוימת)

* החלוקה לדתיים ולחילונים נעשתה על פי השאלה 'באיזו מידה אתה נוהג לשמור על המסורת הדתית?' (אני שומר במידה רבה על המסורת, אני שומר על המסורת על כל דקדוקיה – דתי; אינני שומר כלל על המסורת, אני שומר במקצת על המסורת – חילוני). החלוקה ליהודים ולערבים נערכה לפי שפת הריאיון. החלוקה על פי נטייה פוליטית נערכה באמצעות השאלה 'הרבה מדברים על "שמאל" ו"ימין" בפוליטיקה. היכן היית מדרג את עצמך על פני רצף שמאל-ימין, כאשר 1 הוא הקצה הימני ו-7 הקצה השמאלי?' (1-3 – ימין; 4 – מרכז; 5-7 – שמאל).

אמון בתקשורת מול אמון במוסדות מרכזיים אחרים: השוואה בין הציבור לעיתונאים

השוואה בין מידת האמון של הציבור במוסדות מרכזיים לבין זו של העיתונאים מוצגת בתרשים 3 להלן. נמצא כי בהיבט זה נבדלים העיתונאים מכלל הציבור. ראשית, המוסד שהעיתונאים נותנים בו אמון רב במיוחד הוא בית המשפט העליון (93%), לעומת הציבור הכללי, הרוחש את מידת האמון הגבוהה ביותר לצה"ל (78%). שנית, נראה כי העיתונאים נותנים אמון בתקשורת הרבה יותר מן הציבור (79% לעומת 50% בהתאמה). לבסוף, נראה כי האמון שהעיתונאים רוחשים למוסדות הפוליטיים נמוך אף מזה של כלל הציבור: 14% מן העיתונאים נותנים אמון במפלגות לעומת 22% מן הציבור, ו-35% מהם נותנים אמון בממשלה לעומת 42% מן הציבור.

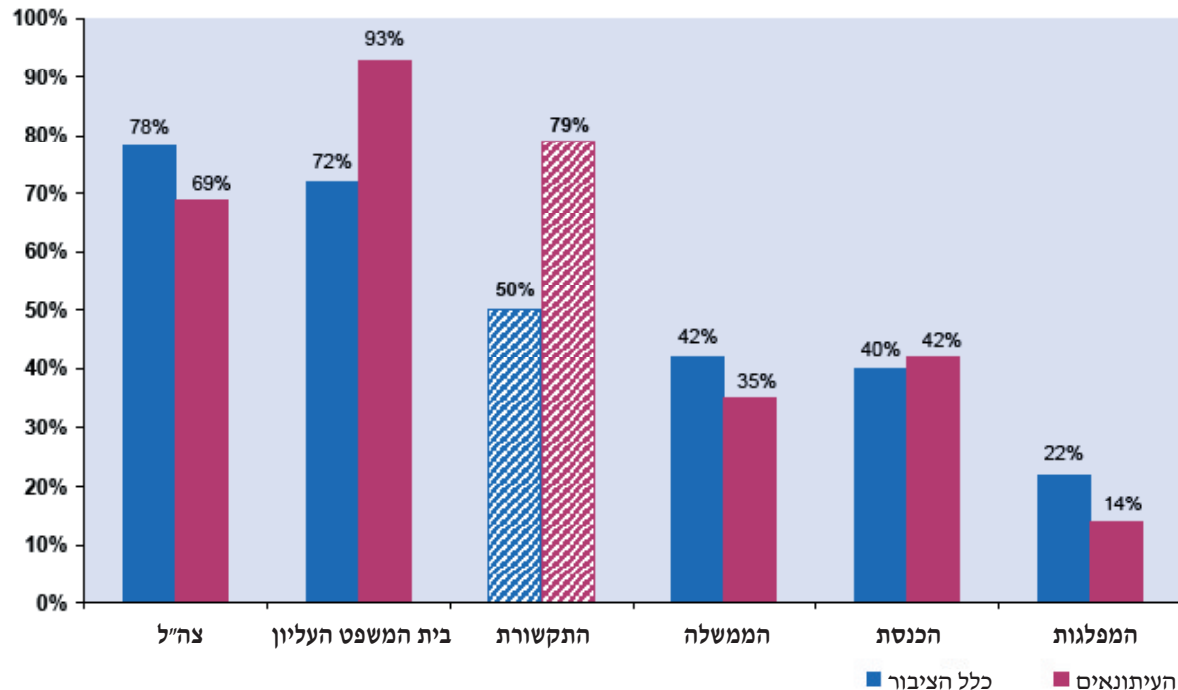
המוסד השומר על הדמוקרטיה הישראלית: דעתם של עיתונאים מול זו של כלל הציבור

ככלל, נמצאו הבדלים גדולים בין הציבור לבין העיתונאים בהערכת המוסד השומר על הדמוקרטיה (ראו סעיף 3 בנספח). בבדיקת המוסד שדורג במקום הראשון, ניתן לראות שגם העיתונאים וגם כלל הציבור בחרו בבית המשפט העליון, ואולם רק 48% מן הציבור ייחסו לבית המשפט העליון תפקיד זה במקום הראשון, לעומת 70% מן העיתונאים. שאר העיתונאים ייחסו את שמירת הדמוקרטיה במקום הראשון לעצמם, קרי לאמצעי התקשורת (24% מן העיתונאים). לעומת זאת, 15% מכלל הציבור ייחדו את שמירת הדמוקרטיה לראש הממשלה (לעומת 0% מן העיתונאים), ו-13% ייחסו זאת לכנסת (לעומת 6% מן העיתונאים).

תרשים 3

אמון במוסדות בקרב כלל הציבור מול עיתונאים

'באיזו מידה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?'
(במידה רבה ובמידה מסוימת)

2. תפקידי התקשורת בישראל

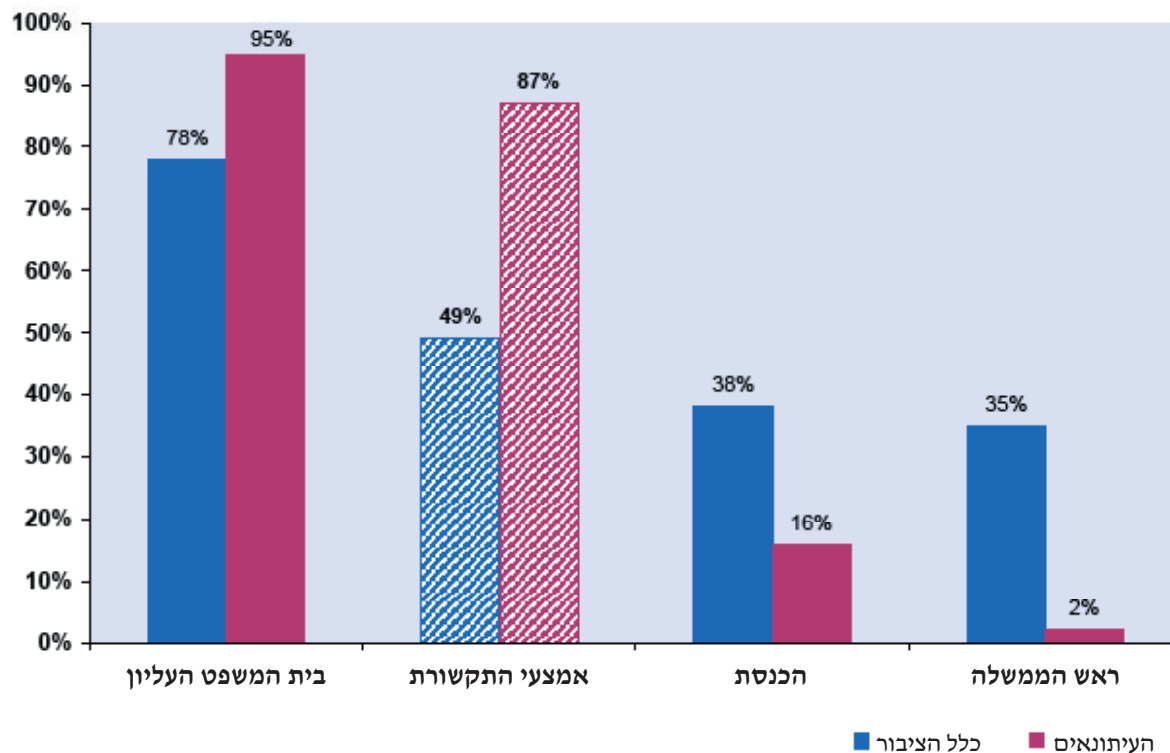
לעתים קרובות מתנהלים ויכוחים לגבי דמותה של התקשורת הישראלית: באיזו מידה עליה למלא תפקידים חברתיים? עד כמה מתפקדה לשפר את פני החברה והפוליטיקה? האם עליה לבטא את רחשי הלב האידאולוגיים של המשטר והציבור? כדי לבחון את תפיסת תפקידה של התקשורת בישראל, הוצגו בפני הציבור והעיתונאים שבעה תפקידים אפשריים של התקשורת, והם התבקשו להציע באיזו מידה כל אחד ואחד מהם צריך להיות תפקיד של התקשורת בישראל, ולאחר מכן – באיזו מידה התקשורת בישראל ממלאת כל אחד ואחד מתפקידים אלה.

כאשר מסכמים את הנתונים לגבי המוסד השומר על הדמוקרטיה במקומות הראשון והשני, מתחזקת הטענה כי העיתונאים נוטים הרבה יותר מכלל הציבור לתפוס את התקשורת כמוסד השומר על הדמוקרטיה, בעוד שהם כמעט אינם מייחסים תפקיד זה לכנסת ולראש הממשלה (ראו תרשים 4 להלן): הרוב המכריע של העיתונאים ייחס את השמירה על הדמוקרטיה במקום הראשון או השני לבית המשפט העליון ולתקשורת, לעומת הציבור, שלא הבחין הבחנה חדה בין אמצעי התקשורת, הכנסת וראש הממשלה, מבחינת השמירה על הדמוקרטיה.

תרשים 4

תפיסת המוסד השומר על הדמוקרטיה הישראלית* בקרב כלל הציבור מול העיתונאים

'מי שומר טוב יותר על הדמוקרטיה הישראלית?', 'ומי אחריו?'
(ראש הממשלה; הכנסת; אמצעי התקשורת; בית המשפט העליון)

* חיבור המוסד שנבחר במקום הראשון ובמקום השני

תפקידי התקשורת בקרב כלל הציבור: 'מצוי' מול 'רצוי'

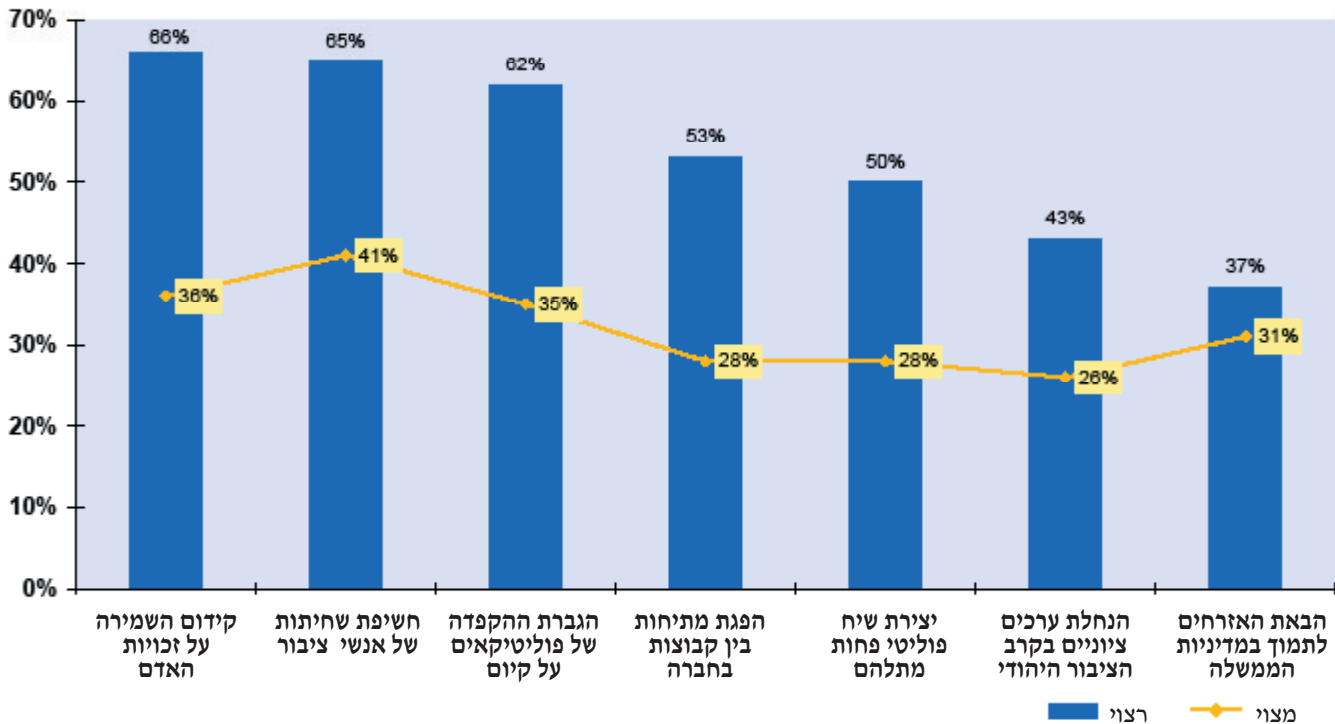
כפי שניתן לראות בתרשים 5 להלן, כשני שלישים מן הציבור הישראלי מסכימים כי התקשורת צריכה לקחת על עצמה תפקידים מול המערכת הפוליטית: לקדם את השמירה על זכויות האדם בישראל, לחשוף שחיתות של אנשי ציבור ולהגביר את הדרישה מן הפוליטיקאים להקפיד לקיים את הבטחותיהם לציבור. כמחצית מן הציבור מסכימה כי תפקידה של התקשורת הם גם

חברתיים, וכי עליה להפיג מתיחות בין קבוצות בחברה ולחולל שיח פוליטי מתלהם פחות מן השיח הקיים. עם זאת, מעניין לראות כי למעלה משליש הציבור תופס את תפקידה של התקשורת גם כאידאולוגי. וכך, 43% מן הציבור רואים בהנחלת ערכים ציוניים בקרב הציבור היהודי משום תפקידה של התקשורת, ו-37% תופסים את תפקידה של התקשורת כמחייב אותה לגרום לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה.

תרשים 5

תפיסת תפקידי התקשורת בציבור הישראלי: תפקידים רצויים מול תפקוד בפועל

'רצוי מול מצוי'

* **רצוי:** 'באיזו מידה כל אחד מהבאים צריך להיות בעיניך תפקיד של התקשורת בישראל: לחשוף שחיתות של אנשי ציבור; להפיג מתיחות בין קבוצות בחברה; לקדם את השמירה על זכויות האדם; להביא לשיח פוליטי פחות מתלהם; לגרום לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה; להגביר את ההקפדה של פוליטיקאים על קיום הבטחותיהם לציבור; להנחיל ערכים ציוניים בקרב הציבור היהודי?'

מצוי: 'באיזו מידה לדעתך התקשורת בישראל: תורמת להפחתת השחיתות של אנשי ציבור; מביאה להחרפת המתיחות בין קבוצות בחברה; מקדמת את השמירה על זכויות האדם; גורמת לשיח פוליטי יותר מתלהם; גורמת לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה; מגבירה את ההקפדה של פוליטיקאים על קיום הבטחותיהם לציבור; מנחילה ערכים ציוניים בקרב הציבור היהודי?'

בכל השאלות הדיווח הוא על הקטגוריות הגבוהות (במידה רבה ובמידה רבה מאוד), למעט בשאלות ה'מצוי' – שיח פוליטי מתלהם ומתיחות בין קבוצות בחברה – שכן שם הקטגוריות ששוקללו הן 1-2 (בכלל לא ובמידה מסוימת).

מול המערכת הפוליטית חשובים, גם אם הציבור הנוטה לשמאל מעריך במידה רבה יותר מציבורים אחרים את הצורך לקדם את השמירה על זכויות האדם בישראל (72% בקרב הנוטים לשמאל, 66% בקרב המזדהים עם המרכז ו-60% בקרב הנוטים לימין) ואת הצורך לחשוף שחיתות של אנשי ציבור (התפלגות דומה). בהתייחסות להגברת המחויבות של הפוליטיקאים כלפי הציבור כאל תפקידה של התקשורת, לא נראה הבדל בין המגזרים בחברה: כ-60% מכל המגזרים תופסים תפקיד זה כתפקידה של התקשורת.

ניתן לראות מן התרשים כי קיימת הסכמה מסוימת בין העיתונאים לבין הציבור בדבר תפקידה של התקשורת בהפיכת השיח הפוליטי למתלהם פחות: כמחצית מכל מדגם רואה בכך תפקיד רצוי של התקשורת. עם זאת, בתפיסת תפקידה החברתיים של התקשורת בהפגת מתיחות בין קבוצות בחברה, קיים חוסר הסכמה בולט בין אנשי התקשורת לבין הציבור: כשני שלישים מן העיתונאים חושבים שהפגת המתיחות החברתית אינה מתפקידה של התקשורת, בעוד שלמעלה ממחצית הציבור במגזרים שונים רואה בהפגת מתיחות חברתית תפקיד רצוי של התקשורת בישראל.

ההבדלים הניכרים והמשמעותיים ביותר בתפיסת תפקידי התקשורת בקרב העיתונאים וכלל הציבור מתגלים בתפקידים האידאולוגיים של התקשורת. ככלל, עיתונאים אינם תופסים תפקידים אלה כחלק מעבודתה של התקשורת, בעוד שלמעלה משליש הציבור – מכל המגזרים הפוליטיים בחברה – רואה תפקידים אלה כרצויים.¹¹

כאשר משווים את תפיסת תפקידי התקשורת הרצויים (להלכה) להערכת ביצוע התפקידים השונים (למעשה), מוצאים כי הערכת התפקוד בפועל של התקשורת בנושאים שנבדקו, דומה: בכל המקרים רק כשליש מן הציבור מעריך כי התקשורת ממלאת את התפקידים השונים. קיימים פערים גדולים בקרב הציבור בין הציפיות מן התקשורת לבין הערכת ביצועה בפועל (הפער הממוצע בין מצוי לרצוי בעבור שבעת הפריטים הוא 22%). הפער הגדול ביותר בין הערכת תפקידה של התקשורת לבין ביצוע התפקיד הוא בקידום השמירה על זכויות האדם: 66% מן הציבור תופסים עשייה זו כתפקידה של התקשורת, בעוד שרק כשליש ממנו (36%) חושב כי התקשורת בישראל מקדמת תחום זה במידה רבה או רבה מאוד. הפער הקטן ביותר נמצא בתפקיד האידאולוגי השנוי במחלוקת, קרי הבאת האזרחים לתמוך במדיניות הממשלה: 37% חושבים שעל התקשורת להביא את האזרחים לתמוך במדיניות הממשלה, ו-31% מעריכים שהיא אכן עושה כך.

תפקידה של התקשורת במערכת הפוליטית והחברתית בישראל: עיתונאים לעומת קבוצות שונות בציבור הישראלי

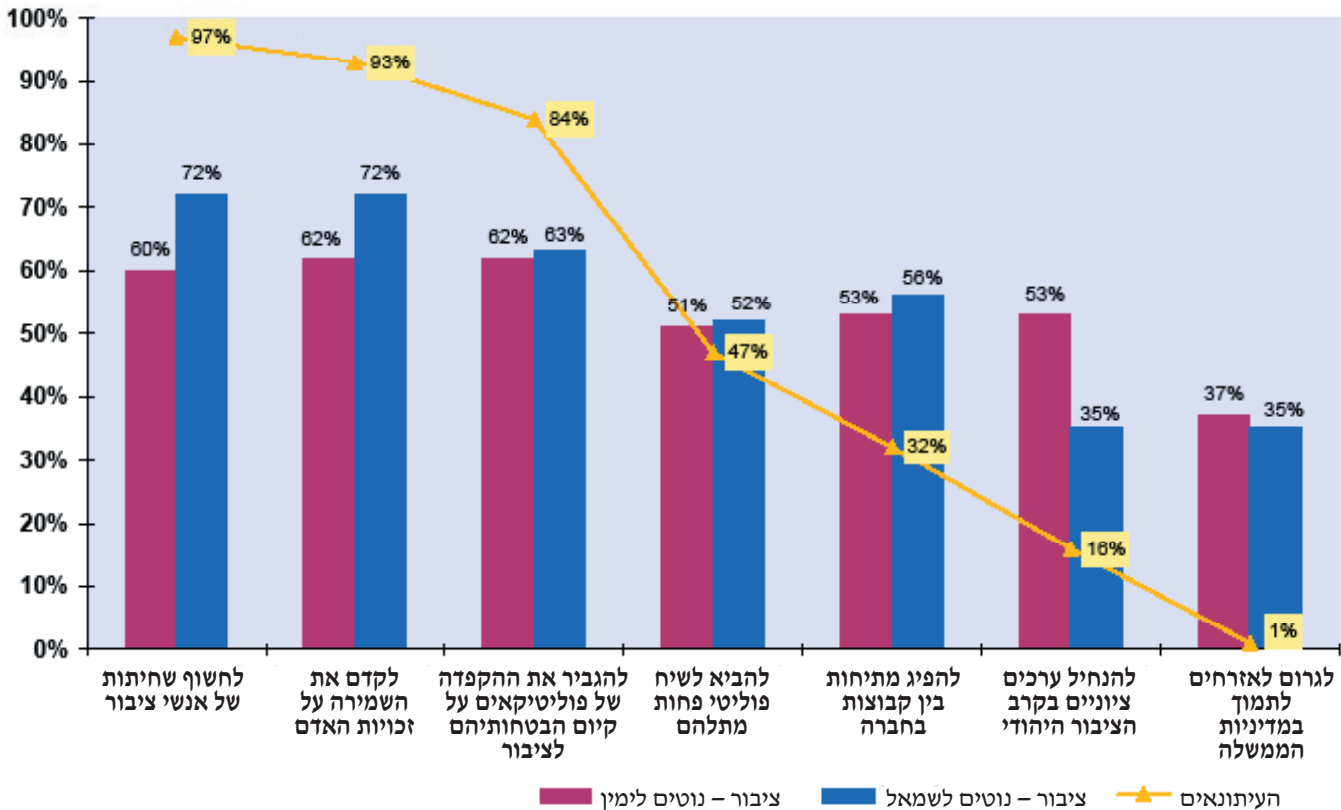
נראה כי ככלל, ההבדלים בין האופן שהציבור תופס את תפקידי התקשורת לבין האופן שהעיתונאים תופסים את תפקידה מושפעים מן הנטיות הפוליטיות של הנשאלים. תרשים 6 להלן מציג השוואה בין הציבור הנוטה לימין הפוליטי, הציבור הנוטה לשמאל הפוליטי וכלל קבוצת העיתונאים.

מגזרים שונים בציבור מסכימים ביניהם במידה רבה כי התפקידים השונים של התקשורת

11 רק כאחוז אחד מהעיתונאים חושבים שעל התקשורת לגרום לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה, לעומת למעלה משליש מכל המגזר הפוליטי (35% בקרב הנוטים לשמאל, 37% בקרב המזדהים עם המרכז ו-37% בקרב הנוטים לימין). כמו כן, רק 16% מן העיתונאים חושבים שעל התקשורת להנחיל ערכים ציוניים, בעוד שלמעלה ממחצית הציבור הימני וכשליש מן הציבור הנוטה לשמאל ולמרכז רואים בכך תפקיד של התקשורת (53% בקרב הנוטים לימין, 38% בקרב המזדהים עם המרכז ו-35% בקרב הנוטים לשמאל). כמו כן, בקרב הציבור קיימים הבדלים קטנים מאוד בתפיסת תפקידי התקשורת לא רק על סמך עמדה פוליטית כפי שהודגם, אלא גם על פי דת.

תרשים 6

תפקידיה הרצויים של התקשורת* בקרב העיתונאים והציבור הישראלי
בחלוקה על פי נטייה פוליטית**

* באיזו מידה כל אחד מהבאים צריך להיות בעיניך תפקיד של התקשורת בישראל: לחשוף שחיתות של אנשי ציבור; להפיג מתיחות בין קבוצות בחברה; לקדם את השמירה על זכויות האדם; להביא לשיח פוליטי פחות מתלהם; לגרום לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה; להגביר את ההקפדה של פוליטיקאים על קיום הבטחותיהם לציבור; להנחיל ערכים ציוניים בקרב הציבור היהודי? (במידה רבה / במידה רבה מאוד)

** החלוקה לפי נטייה פוליטית נערכה באמצעות השאלה 'הרבה מדברים על "שמאל" ו"ימין" בפוליטיקה. היכן היית מדרג את עצמך על פני רצף שמאלי-ימין, כאשר 1 הוא הקצה הימני ו-7 הקצה השמאלי?' (1-3 – ימין; 4 – מרכז; 5-7 – שמאל).

3. הערכת התפקוד של התקשורת בקרב הציבור (א) תרומתה של התקשורת לדמוקרטיה הישראלית

נשאל הציבור באיזו מידה התקשורת מחלישה או מחזקת את הדמוקרטיה הישראלית. התמונה הכללית שהתקבלה סימטרית למדי: 13% סבורים שהתקשורת מחלישה את הדמוקרטיה במידה רבה, ו-14% – שהיא מחזקת אותה במידה רבה. ככלל, כמחצית מן הציבור נוטה לחשוב שהתקשורת מחלישה את הדמוקרטיה, והמחצית השנייה – שהיא מחזקת אותה. ניתן לטעון כי תפיסת תרומתה של התקשורת לדמוקרטיה תלויה בהרגשת הייצוג של מגזרים

התקשורת מהווה במה להעלאת דעות, היא מתווכת בין הפוליטיקאים והציבור, והיא ממלאת תפקידים נוספים במשטר דמוקרטי. ואולם יש ביכולתה של התקשורת גם להחליש את הדמוקרטיה, למשל כאשר היא מתאפיינת בריכוזיות יתר, כאשר היא מקדמת דעות מסוימות ומדירה אחרות וכו'. כדי לבחון כיצד נתפסת תרומתה של התקשורת לדמוקרטיה הישראלית,

את הדמוקרטיה במידה רבה או מסוימת). לעומת זאת, רק 38% מבין הנוטים לשמאל בקרב היהודים תופסים את התקשורת כמחלישה את הדמוקרטיה. עם זאת, לא ניכר הבדל משמעותי בין קבוצות על פי לאום.

(ב) אחריות בדיווח על נושאי שחיתות וביטחון
 כחלק מהערכת התפקוד של התקשורת, התבקשו הנשאלים להעריך באיזו מידה התקשורת מדווחת באחריות על מעשי שחיתות במדינה, ובאיזו מידה היא מדווחת באחריות על סוגיות ביטחון. תשובותיהם לשאלות אלה מוצגות בסעיפים 44-45 בנספח.

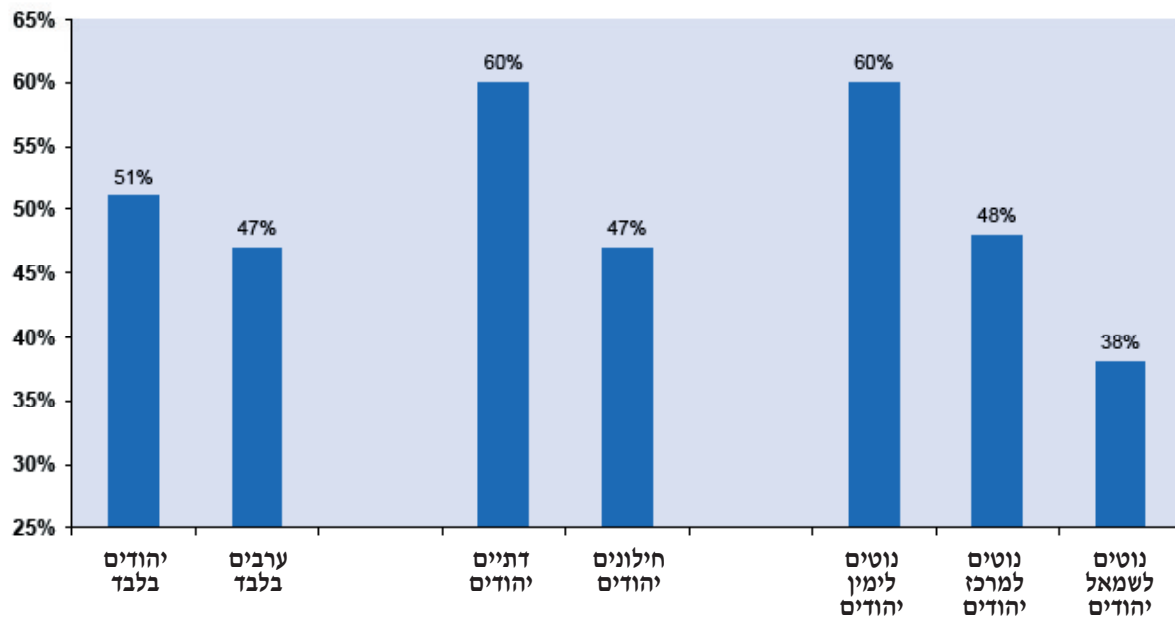
שונים: ככל שהפרט מרגיש שדעותיו אינן מקבלות ביטוי בתקשורת, כך הוא עשוי לתפוס את התקשורת כמדירה קבוצות מסוימות ולהעריך כי היא מחלישה את הדמוקרטיה הישראלית. ואמנם כאשר נבדקה סוגיה זו, תרומת התקשורת לדמוקרטיה הישראלית, בחתך למגזרים מרכזיים בחברה, נמצאו הבדלים בין קבוצות, והם מוצגים בתרשים 7 להלן.

כפי שמוצג בתרשים, רבים יותר מבין הדתיים והנוטים לימין הפוליטי מקרב הציבור היהודי תופסים את התקשורת כמחלישה את הדמוקרטיה (60% מכל אחת ואחת משתי קבוצות אלה תופסים את התקשורת כמחלישה

תרשים 7

הערכת התקשורת כמחלישה את הדמוקרטיה הישראלית בחלוקה על פי לאום, מידת דתיות ונטייה פוליטית*

'באיזו מידה התקשורת מחלישה או מחזקת את הדמוקרטיה הישראלית?'
 (מחלישה במידה רבה ומחלישה במידה מסוימת)

* החלוקה לדתיים וחילוניים נעשתה על פי השאלה 'באיזו מידה אתה נוהג לשמור על המסורת הדתית?' (אני שומר במידה רבה על המסורת, אני שומר על המסורת על כל דקדוקיה - דתי; אינני שומר כלל על המסורת, אני שומר במקצת על המסורת - חילוני). החלוקה ליהודים ולערבים נערכה על פי שפת הריאיון. החלוקה על פי נטייה פוליטית נערכה באמצעות השאלה 'הרבה מדברים על "שמאל" ו"ימין" בפוליטיקה. היכן היית מדרג את עצמך על פני רצף שמאלי-ימין, כאשר 1 הוא הקצה הימני ו-7 הקצה השמאלי?' (1-3 - ימין; 4 - מרכז; 5-7 - שמאל).

באופן אחראי על נושאים אלה גבוהה בהרבה מן האמון בה באופן כללי. כפי שניתן לראות בתרשים 8, תפיסת הדיווח התקשורתי כאחראי בנושאים רגישים, כגון שחיתות וביטחון, חוצה מגזרים שונים בציבור; על אף הבדלים מסוימים בין המגזרים, בין שני שלישים לשלושה רבעים מכל מגזר ומגזר סומכים על דיווחי התקשורת בנושאים אלה.

ככלל, תפיסת הדיווח התקשורתי על אירועי שחיתות וביטחון חיובית וכמעט זהה: 73% מן הציבור תופסים את התקשורת כאחראית במידה רבה או מסוימת בשני תחומים אלה. כמו כן, רק כ-7% תפסו את הדיווח התקשורתי כלא אחראי כלל בשני התחומים, וכ-20% – כלא אחראי כלומר בכלל, הדיווח של התקשורת נתפס כאחראי גם בנושאי שחיתות וגם בנושאי ביטחון. מעניין לציין שהתפיסה של התקשורת כמדווחת

תרשים 8

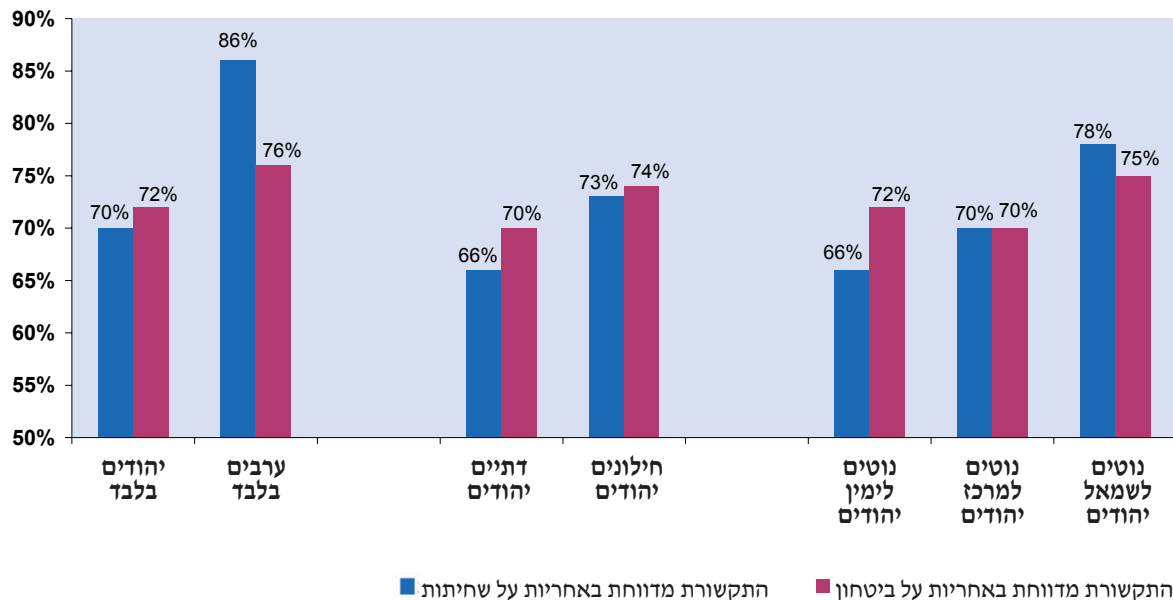
מידת אחריותה של התקשורת בדיווח על שחיתות וביטחון בחלוקה על פי לאום,

מידת דתיות ונטייה פוליטית*

'באיזו מידה התקשורת מדווחת באופן אחראי בנוגע למעשי שחיתות במדינה?'

'באיזו מידה התקשורת מדווחת באופן אחראי בנושאי ביטחון במדינה?'

(אחראי במידה רבה ואחראי במידה מסוימת)

* החלוקה לדתיים ולחילונים נעשתה על פי השאלה 'באיזו מידה אתה נוהג לשמור על המסורת הדתית?' (אני שומר במידה רבה על המסורת, אני שומר על המסורת על כל דקדוקיה – דתי; אינני שומר כלל על המסורת, אני שומר במקצת על המסורת – חילוני). החלוקה ליהודים ולערבים נערכה על פי שפת הריאיון. החלוקה על פי נטייה פוליטית נערכה באמצעות השאלה 'הרבה מדברים על "שמאל" ו"ימין" בפוליטיקה. היכן היית מדרג את עצמך על פני רצף שמאלי-ימין, כאשר 1 הוא הקצה הימני ו-7 הקצה השמאלי?' (3-1 – ימין; 4 – מרכז; 5-7 – שמאל).

4. תפיסת יחסי הגומלין בין התקשורת,

הפוליטיקאים והציבור

במציאות הפוליטית המודרנית, התקשורת מחזיקה בכוח השפעה אדיר הן על הציבור והן על המערכת הפוליטית והפוליטיקאים. בהקשר יחסי הגומלין בין התקשורת, הפוליטיקאים והציבור, התבקשו המרואיינים הן בקרב העיתונאים והן במדגם הציבור הכללי להשיב על שאלות בדבר מידת ההשפעה שיש לתקשורת הישראלית על הציבור ועל הפוליטיקאים, בדבר מידת ההשפעה שיש לפוליטיקאים ולציבור על התקשורת ובדבר טיבן של השפעות אלה (חיוביות או שליליות).

בתרשים 9 (המופיע בעמוד הבא) ניתן לראות כי בכללה הערכת היחסים בין התקשורת והציבור דומה מאוד בקרב העיתונאים ובקרב כלל הציבור: שתי הקבוצות תופסות את התקשורת כבעלת השפעה רבה על הציבור, בעוד שהציבור מתקשה להשפיע עליה מצדו. וכך, כשני שלישים הן בקרב הציבור והן בקרב העיתונאים תופסים את השפעת התקשורת על הציבור כרבה או רבה מאוד, וכשליש מהם תופס את מידת השפעת הציבור על התקשורת כרבה או רבה מאוד. גם לגבי אופי ההשפעה, יש הסכמה מסוימת בין אנשי התקשורת לציבור: 18% מן הציבור תופסים את השפעת התקשורת על הציבור כחיובית בעיקרה לעומת 21% מבין העיתונאים, ו-15% מן הציבור תופסים את השפעת הציבור על התקשורת כחיובית בעיקרה לעומת 25% מבין העיתונאים.

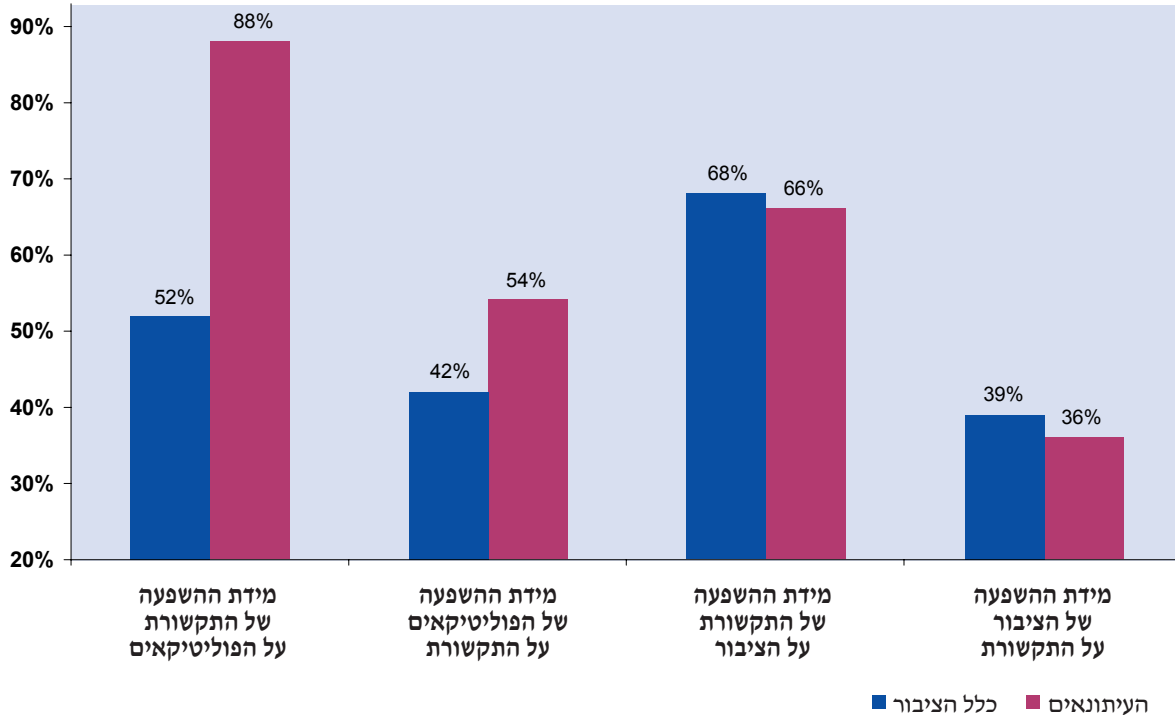
מבחינת אופי הקשר בין פוליטיקאים לבין התקשורת עולה כי העיתונאים תופסים את הקשר בין הפוליטיקאים לתקשורת כחזק ומשמעותי הרבה יותר ממה שתופס זאת הציבור: כ-90% מן העיתונאים מייחסים השפעה רבה או רבה מאוד לתקשורת על פוליטיקאים, ולמעלה ממחצית העיתונאים מייחסים השפעה רבה או רבה מאוד לפוליטיקאים על התקשורת. בהקשר זה נמצא הבדל גדול בין העיתונאים לבין הציבור: 30% מן הציבור חושבים שהשפעת הפוליטיקאים על התקשורת הישראלית היא בעיקר שלילית, לעומת 59% מן העיתונאים, החושבים שהפוליטיקאים משפיעים באופן שלילי על התקשורת. לגבי אופי השפעתה של התקשורת על הפוליטיקאים, לא נראה הבדל ניכר בין הציבור לבין העיתונאים: כרבע מכל קבוצה מייחס לה השפעה שלילית. רוב הציבור והעיתונאים רואים השפעות מעורבות – חיובית ושליליות כאחת – של התקשורת על הפוליטיקאים: 54% הן בקרב הציבור והן בקרב העיתונאים חושבים שההשפעה של התקשורת הישראלית על הפוליטיקאים היא גם חיובית וגם שלילית.

מתמונה זו עולה כי העיתונאים מדווחים על תקשורת פוטנטית, המשפיעה באופן מכריע על הפוליטיקאים, ובמידה רבה מאוד – על הציבור בכללו. זאת לעומת כלל הציבור, התופס את השפעת התקשורת על הפוליטיקאים כחלשה אפילו ביחס להשפעתה על הקהל.

תרשים 9

יחסי הגומלין בין התקשורת, הפוליטיקאים והציבור*

**בקרב העיתונאים וכלל הציבור
(השפעה רבה והשפעה רבה מאוד)**

* 'מהי לדעתך מידת ההשפעה שיש לתקשורת הישראלית על פוליטיקאים?'; 'מהי לדעתך מידת ההשפעה שיש לפוליטיקאים על התקשורת הישראלית?'; 'מהי לדעתך מידת ההשפעה שיש לתקשורת הישראלית על הציבור?'; 'מהי לדעתך מידת ההשפעה שיש לציבור על התקשורת הישראלית?' (השפעה רבה, השפעה רבה מאוד)

המערכת הפוליטית, הערכת מידת הדמוקרטיה בישראל, הערכת טוהר המידות של מקבלי ההחלטות ומידת הייצוגיות של הכנסת. בשאלה הראשונה, הבוחנת את מצבה של ישראל באופן כללי, נמצא כי ההערכה של הציבור את מצבה של ישראל גבוהה בהרבה מזו של העיתונאים (ראו סעיף 1 בנספח). 30% מן הציבור העריכו כי מצבה של ישראל טוב מאוד או טוב, לעומת 13% בלבד מבין העיתונאים.¹²

5. הערכת מצבה של הדמוקרטיה הישראלית בקרב עיתונאים מול כלל הציבור

התפיסה של העיתונאים את הדמוקרטיה הישראלית מעניינת במיוחד בגלל היכרותם את מערכות השלטון ובגלל קרבתם למקבלי ההחלטות. במחקר זה נבדקה הערכת מצבה של הדמוקרטיה הישראלית, הן בקרב הציבור בכללו והן בקרב קבוצת העיתונאים, בכמה היבטים: ראשית נבדקה ההערכה לגבי מצבה של ישראל באופן כללי, ובהמשך נבדקו תפיסת היציבות של

12 כאשר בודקים כיצד מעריכים יהודים הנוטים לשמאל את מצבה של ישראל, מוצאים כי 28% מביניהם מעריכים את מצבה של ישראל כטוב או טוב מאוד, דהיינו קרוב מאוד לנתון בכלל הציבור. גם בקרב הציבור הערבי אין הבדל ניכר: 36% מעריכים את המצב הכללי כטוב.

לטובת הכלל, לעומת 60% מן הציבור. עם זאת, רק כ-6% מן העיתונאים תופסים את הפוליטיקאים כפועלים למען טובת הכלל, וכך 11% מן הציבור. רוב העיתונאים רואה את הפוליטיקאי כאדם המנסה לשלב בין טובת הכלל לבין טובתו האישית (ראו שאלה 38 בנספח).

העיתונאים, יותר מן הציבור, מחזיקים בדעה כי הכנסת מבטאת את התפלגות הדעות בציבור הרחב (ראו תרשים 10 להלן ושאלה 2 בנספח). 31% מן העיתונאים חושבים שיחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת מבטאים את התפלגות הדעות בציבור הרחב במידה רבה, לעומת 16% בציבור.

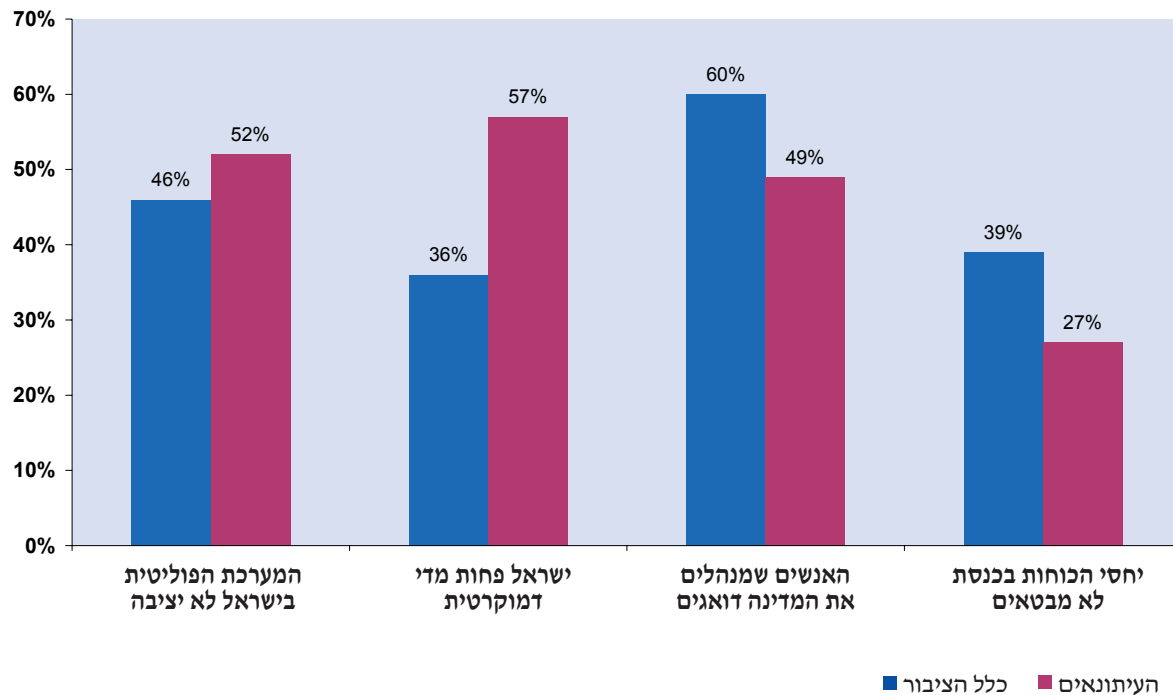
כמו כן נמצא כי העיתונאים מעריכים פחות מכלל הציבור את מידת הדמוקרטיה בישראל ואת יציבות המערכת הפוליטית הישראלית. כך, ניתן לראות בתרשים 10 להלן כי 57% מן העיתונאים תופסים את מדינת ישראל כדמוקרטית פחות מדי או הרבה פחות מדי, לעומת כשליש מן הציבור. בהערכת היציבות ההבדל קטן מזה.

לעומת זאת, העיתונאים ביקורתיים פחות משאר הציבור לגבי ניצול עמדות כוח של מקבלי ההחלטות: כמחצית מן העיתונאים מעריכה כי האנשים המנהלים את המדינה דואגים לאינטרסים הפרטיים שלהם ולא דווקא פועלים

תרשים 10

מצבה של הדמוקרטיה הישראלית: הערכת ייצוגיות, יציבות, מידת הדמוקרטיה וטוהר המידות בממשל*

בקרב עיתונאים מול כלל הציבור הישראלי

* **יציבות המערכת הפוליטית:** 'לעומת מדינות דמוקרטיות אחרות האם להערכתך המערכת הפוליטית בישראל היא יציבה או לא יציבה?' (לא יציבה / מאוד לא יציבה); **מידת הדמוקרטיה של ישראל:** 'האם לדעתך מדינת ישראל כיום היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית?' (פחות מדי / הרבה פחות מדי); **שחיתות:** 'באופן כללי, האם אתה חושב שהאנשים המנהלים את המדינה דואגים לאינטרסים הפרטיים שלהם, או שהם פועלים לטובת הכלל?' (אינטרסים פרטיים, קטגוריות 5+4); **ייצוגיות:** 'באיזו מידה יחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת מבטאים לדעתך את התפלגות הדעות בציבור הרחב?' (במידה מועטה / בכלל לא)

6. זיקה לישראל בקרב עיתונאים מול כלל הציבור

סוגיית זיקתם של הציבור ושל העיתונאים למדינה ומידת שייכותם לקהילה נבדקה בסקר משלושה היבטים: רצון להישאר בארץ, פטריוטיות, כלומר גאווה להיות ישראלי, והזדהות עם המדינה, כלומר ההרגשה של האדם כי הוא חלק ממדינת ישראל ובעיותיה. תוצאות ההשוואה בין כלל הציבור לבין העיתונאים בנקודות אלה מוצגות בתרשים 11 להלן.

כעולה מן התרשים, רמת המחויבות של העיתונאים לישראל נמוכה בהרבה מזו של כלל הציבור, כמו גם מידת השייכות שלהם לקהילה, כפי שהיא מתבטאת ברמת הגאווה להשתייך לישראל. וכך, 68% מן העיתונאים משוכנעים כי הם רוצים לחיות בישראל בטווח הרחוק, ורק כ-58% מתוכם משוכנעים שישארו בארץ; זאת לעומת כשלושה רבעים מן הציבור המרגישים כך. כמו כן, רק 37% מן העיתונאים דיווחו כי הם גאים מאוד להיות ישראלים, לעומת כ-55% מן הציבור. עם זאת, מידת ההזדהות של קבוצת העיתונאים עם ישראל גבוהה מזו של כלל הציבור: 64% מן העיתונאים מזדהים עם המדינה ובעיותיה, לעומת פחות ממחצית הציבור. ניתן לטעון כי דפוסי השייכות לקהילה שמפגינים אנשי התקשורת נובעים ממאפיינים ייחודיים של קבוצת העיתונאים כאנשים; ייתכן שעובדת היותם משכילים משפיעה הן על מידת הביקורתיות שלהם והן על האפשרויות שלהם לממש את עצמם מחוץ לישראל. לכן נבדקה הרגשת הזיקה לארץ גם בקרב הציבור המשכיל בלבד. בבדיקות

שונות הופרכה טענה זו: נמצא כי הציבור המשכיל אינו מראה נטייה מוגברת לעזוב את ישראל או גאה להשתייך לישראל פחות מן הציבור המשכיל משכיל ממנו.¹³ כמו כן, גם אם הציבור המשכיל בכלל האוכלוסייה הראה נטייה להזדהות עם המדינה ובעיותיה יותר משאר הציבור, ההבדלים בין המשכילים לבין הפחות משכילים היו קטנים ביותר.¹⁴

פילוחים נוספים של האוכלוסייה על פי מאפיינים אפשריים של אוכלוסיית העיתונאים העלו ממצאים מעניינים. כפי שניתן לשער, נמצאו קשרים מובהקים בין נטייה לימין הפוליטי ונטייה לדתיות לזיקה לישראל.¹⁵ כך למשל, נמצא שככל שאדם נוטה לימין הפוליטי, כך הוא מביע רצון רב להישאר בארץ גם בעתיד, גאה להיות ישראלי ומזדהה עם מדינת ישראל, יותר מאדם שאינו נוטה לימין הפוליטי. ואולם מאפייניה של קבוצת הנוטים לשמאל הפוליטי בציבור אינם בהכרח מתאימים לדפוסים של קבוצת העיתונאים. וכך, אמנם הנוטים לשמאל – בדומה לעיתונאים – פחות גאים להשתייך לישראל (43% מן הנוטים לשמאל הפוליטי גאים מאוד להשתייך לישראל, לעומת 50% מן הנוטים למרכז ו-69% מן הנוטים לימין), אך הם מזדהים עם מדינת ישראל ובעיותיה פחות מן העיתונאים (39% מן הנוטים לשמאל מזדהים במידה רבה מאוד עם מדינת ישראל ובעיותיה, לעומת 45% מן המרכז ו-53% מן הימין).

נראה אפוא שאוכלוסיית העיתונאים אוחזת בעמדות המאפיינות אותה באופן סגולי, מעבר

13 לעתים נצפתה תופעה הפוכה דווקא: הציבור המשכיל בקרב הנבדקים הראה נטייה גדולה יותר לזיקה לישראל, בייחוד במדדים באשר לנטייה להישאר לחיות בישראל (קשרים אורדינליים חלשים ומובהקים). התופעה נשארה יציבה כאשר ההשכלה נמדדה בשלושה אופנים: 'האם יש לך תואר אקדמי?' (כן/לא), 'כמה שנים למדת (כולל בית ספר עממי)?' (0-12 / +13), 'כמה שנים למדת (כולל בית ספר עממי)?' (0-12 / 13-15 / +16).

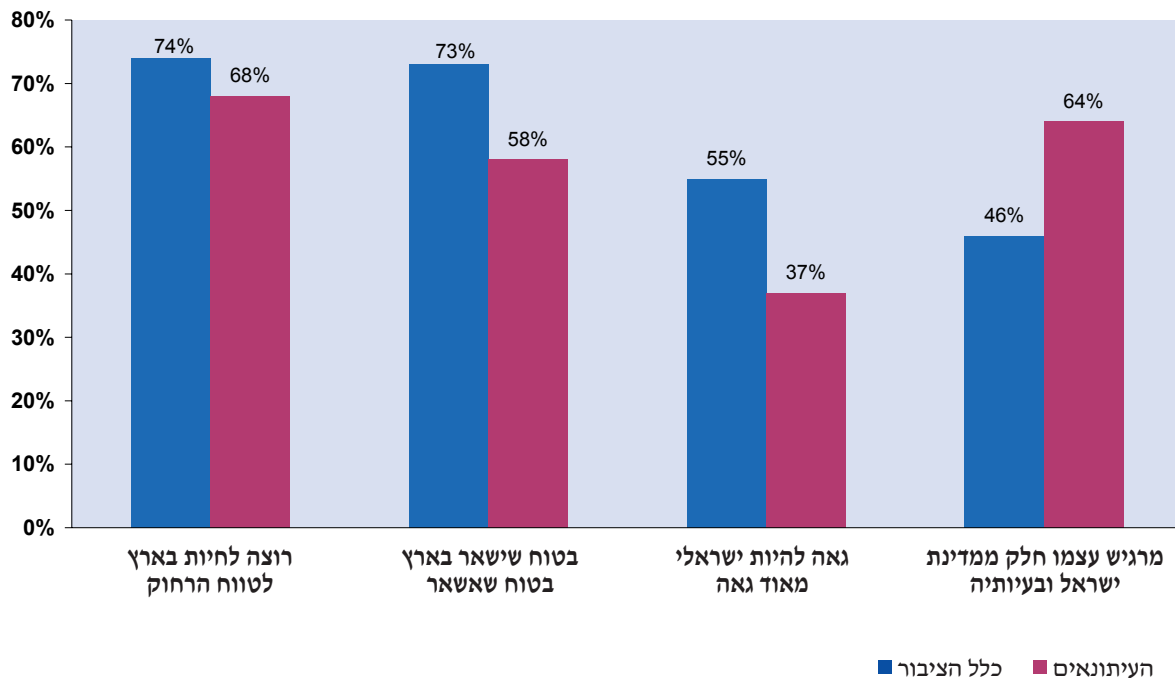
14 45% בקרב ציבור הלא-אקדמאים לעומת 49% בקרב האקדמאים; 45% בקרב השכלה עד 12 שנות לימוד, לעומת 48% בקרב בעלי השכלה בטווח 13-15 שנות לימוד, ו-51% בקרב בעלי 16 שנות לימוד ומעלה; קשרים אורדינליים חלשים ומובהקים.

15 החלוקה לדתיים ולחילונים נעשתה על פי השאלה 'באיזו מידה אתה נוהג לשמור על המסורת הדתית?' (אני שומר במידה רבה על המסורת, אני שומר על המסורת על כל דקדוקה – דתי; אינני שומר כלל על המסורת, אני שומר במקצת על המסורת – חילוני). החלוקה על פי נטייה פוליטית נערכה באמצעות השאלה 'הרבה מדברים על 'שמאל' וימין בפוליטיקה. היכן היית מדרג את עצמך על פני רצף שמאלי-ימין, כאשר 1 הוא הקצה הימני ו-7 הקצה השמאלי?' (1-3 – ימין; 4 – מרכז; 5-7 – שמאל).

למאפיינים סוציודמוגרפיים ואידאולוגיים ויכולת ההשפעה שלהם על החברה מחוללות שונים. היחס המיוחד שלהם לישראל עשוי לנבוע מן המיקום שלהם ביחס לחברה: מחד גיסא, עמדתם המרוחקת והמתבוננת מאפשרת להם מידה רבה יותר של ביקורתיות מזו של החברה הישראלית, ומאידך גיסא קרבתם למוקדי הכוח האישיים באזרחים.

תרשים 11

תחושת זיקה למדינה: רצון להישאר בארץ, פטרויטיות והזדהות עם המדינה*
בקרב עיתונאים ביחס לכלל הציבור

* 'האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ לטווח הרחוק?' (משוכנע שרוצה); 'באיזו מידה אתה בטוח שתישאר בארץ?' (בטוח שאשאר); 'עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?' (מאוד גאה); 'באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך כחלק ממדינת ישראל ובעיותיה?' (במידה רבה מאוד)

ד. מדידה של חופש העיתונות בישראל 2005

שהוערכו במסגרת דוח חופש העיתונות האחרון של Freedom House (2004), יוצגו נתונים לגבי 36 דמוקרטיות (בהן ישראל) אשר נכללו בדוחות מדד הדמוקרטיה 2003 ו-2004.¹⁷ את הבחירה במדינות אלו הנהו מידת הזמינות של הנתונים לגביהן והניסיון לשלב מדינות דמוקרטיות, יציבות, מאזורים ומאפיינים שונים.¹⁸

2. מדד חופש העיתונות של Freedom House

מטרותיו, מבנהו ופועלו של הארגון

ארגון Freedom House, אשר הוקם לפני למעלה משישים שנה בידי אלינור רוזוולט ואחרים, חרת על דגלו את המאבק בתופעות אנטי-דמוקרטיות בעולם וקידום הדמוקרטיה. הארגון, המגדיר את עצמו כארגון לא מפלגתי ולא למטרות רווח, מנוהל על ידי חבר נאמנים המורכב מפוליטיקאים, אנשי עסקים, בכירי ממשל בדימוס, אקדמאים ועיתונאים אמריקניים.¹⁹ מפעלו העיקרי של הארגון הוא הערכת מידת החופש במדינות שונות בעולם על פי פרמטרים שונים, ובהם חופש העיתונות. כל אחד ואחד מן הממדים או התכונות המוערכות משתקלים לציון אחד שעל פיו מקוטלגות המדינות בשלוש קטגוריות של חופש: חופשית, חופשית באופן חלקי ולא חופשית.²⁰

מדד חופש העיתונות: הנחות היסוד ומטרת המדד

מדד חופש העיתונות, המוחל על כמאתיים מדינות שונות בעולם מדי שנה בשנה מאז 1979 (בצורות שונות, כפי שיפורט להלן), פותח בידי Freedom House לשם הערכה של מידת חופש העיתונות במדינות שונות בעולם על פי קריטריון אוניברסלי. הסטנדרט הנורמטיבי שעל פיו עוצב הכלי הוא

1. מדידת חופש עיתונות: הפער בין הרצוי למצוי

שאלת חופש העיתונות בישראל עומדת כשאלה פתוחה. יש הטוענים שחופש העיתונות בישראל מוגבל למדי, משום שמעמדה של העיתונות מעולם לא עוגן חוקתית או חוקית, אלא רק פסיקתית, שהיא מוגבלת (בתנועה ובפרסומיה) בידי רשויות המדינה וכוחות הביטחון, ושהשליטה העיקרית בה מרוכזת בידי גורמים פרטיים בודדים. לעומתם יש הטוענים שקיים חופש עיתונות בישראל במידת האפשר בהתחשב במצבה הביטחוני המיוחד ועל רקע ההשוואה למדינות אחרות המצויות במצבים דומים. כבסיס לדיון בשאלות מה מידת החופש, אם די בה, ואם הגבלתה הכרחית, תוצע להלן הערכה של חופש העיתונות בישראל 2005. הצגה זו מתבססת על הערכה חיצונית אובייקטיבית לכאורה והשוואתית המבוצעת מדי שנה על ידי ארגון Freedom House תחת הכותרת 'מדד חופש העיתונות' Press Freedom Survey).¹⁶ מדד זה מתייחס לארבעה היבטים מרכזיים של התופעה: ההיבט החוקי-משפטי, ההיבט הפוליטי, ההיבט הכלכלי והיבט ההפרות בפועל של חופש העיתונות. מעלתו הגדולה של המדד היא שהוא מכמת את חופש העיתונות, והמונחים המספריים מאפשרים השוואה חוצת זמן וגבולות. אך מעלה זו של המדד היא גם נקודת החולשה שלו, שכן היא מונעת חקירה מעמיקה, והיא אינה רגישה לתנאים ולנסיבות האובייקטיביים שבהם פועלת העיתונות במקום או בזמן נתונים.

למען קבל מושג יחסי לגבי מצבה של ישראל ב-2005, נכון לבחון אותה במבט משווה כפול: היסטורי (ישראל לאורך זמן) ובינלאומי (ישראל בהשוואה למדינות אחרות). מתוך 192 המדינות

16 הדוחות המלאים המפורסמים על ידי Freedom House מצויים באתר הארגון:

<http://www.freedomhouse.org/research/pressurvey.htm>

17 אריאן, נחמיאס, נבות ושני (לעיל הערה 9); אריאן, ברנן וברנע (לעיל הערה 9).

18 על פירוט נוסף לגבי רציונל הבחירה במדינות הנכללות במחקר ראו אריאן, נחמיאס, נבות ושני (לעיל הערה 9), עמ' 18.

19 <http://www.freedomhouse.org/aboutfh/index.htm>

20 פירוט על אודות הארגון, מחקריו ופרסומיו ראו באתר האינטרנט של הארגון: <http://www.freedomhouse.org>

סעיף זה. כל תת-סעיף מחולק גם הוא לשאלות המנחות את ממלאי השאלון בהערכתם. לדוגמה, בבחינת ההיבט הפוליטי, בתת-סעיף 'צנזורה עצמית' נכללות השאלות הבאות: האם רווחת צנזורה עצמית באמצעי תקשורת ממלכתיים ופרטיים? האם יש חוקים בלתי כתובים המונעים מעיתונאים לסקר סיפורים מסוימים? וכיו"ב.

שקלול הציון הסופי של המדינות השונות נעשה על סמך השאלונים בידי אנשי Freedom House, והוא מוצג בדוח השנתי של הארגון בליווי טקסט מילולי קצר המציג מאפיינים או אירועים בולטים ששוקללו בהערכת אותה מדינה. יש להדגיש כי הדוח השנתי מייצג ממצאים שנאספו בשנה שקדמה לפרסומו.

לאורך השנים עבר המדד שינויים שונים, הן ברכיבי הכלי והן באוכלוסיית המדינות שהעריך. עד מדד 2002 כלל המדד ארבע קטגוריות: המצב החוקי במדינה, השפעות ולחצים פוליטיים על העיתונות, השפעות ולחצים כלכליים על העיתונות והפרות בפועל של חופש העיתונות. להלן תיאור של כל אחת ואחת מן הקטגוריות, ההערכה שקיבלה ישראל בקטגוריה זו והשוואה של ישראל ל-35 דמוקרטיות אחרות באותה קטגוריה. בשל השינויים שחלו לאורך השנים בחלוקת הציונים בתוך הקטגוריות וביניהן, תורגמו הציונים לאחוז המסמל את האחוז מן הציון שקיבלה ישראל בכל אחת ואחת מן הקטגוריות בכל שנה ושנה. להמחשה של מידת חופש העיתונות בישראל (ולא שיעור הפגיעה או החוסר בחופש העיתונות, כפי שמחשב Freedom House) יוצג האחוז המשלים של הציון, קרי האחוז המייצג את שיעור השמירה על חופש העיתונות בארץ; כך, ציון 9 מתוך 10 יופיע כ-10%, ומשמעו הערכה של ישראל כמחזיקה ב-10% של חופש עיתונות בשנה האמורה.

ההכרזה העולמית של האו"ם בדבר זכויות האדם, הקובעת כי 'לכל אחד ואחד יש הזכות לחופש דעה וביטוי; זכות זו כוללת את החופש להחזיק בדעה ללא התערבות ולחפש, לקבל ולהקנות מידע ורעיונות דרך כל אמצעי תקשורת במנותק מכל גבולות'. הגם שהמדד מכיר בהבדלים התרבותיים, באינטרסים הלאומיים השונים וברמות השונות של ההתפתחות הכלכלית, הוא רואה בהכרזת זכויות האדם של האו"ם מסמך המחייב את כל מדינות העולם, דמוקרטיות או לא. כלומר הוא מעריך על פי סטנדרט אחיד את מידת חופש העיתונות במדינות הנבדלות זו מזו בהיבטים שונים שהמדד רגיש להם.²¹ כאמור, זו נקודת החוזק ונקודת החולשה של המדד: מצד אחד, הוא מאפשר השוואה חוצת גבולות, חוצת משטרים וחוצת רמות פיתוח; מצד אחר, אי-התאמת הכלי למאפיינים המייחדים את המדינות השונות מגבילה את העומק ואת התקפות של ההערכה, כפי שנראה גם במקרה הישראלי.

כלי המחקר: המתודולוגיה

מדד חופש העיתונות מבוסס על תרגום של הערכות מומחים למונחים כמותיים. בין המומחים שעל דעתם מבוסס המדד נכללים עיתונאים, ארגוני זכויות אדם וחופש עיתונות, מומחים אזוריים ויודעי דבר מקומיים וזרים לגבי מידת חופש העיתונות במדינות השונות. ההערכות נאספות באמצעות שאלון למילוי עצמי ומשתקללות בידי אנשי Freedom House להערכה מספרית סופית של כל מדינה ומדינה. השאלון מחולק לשלושה סעיפים עיקריים התואמים את שלוש הקטגוריות (חוק, פוליטיקה וכלכלה). כל סעיף וסעיף מחולק לכמה תת-סעיפים או שאלות (כפי שיוצג להלן) המנחים את ממלאי השאלון במתן הניקוד למדינה שהם מעריכים בתת-

21 Freedom House, *Freedom of The Press 2004*, 2004, pp. ix, x.

<http://www.freedomhouse.org/pfs2004/pfs2004.pdf>

3. ישראל בראי מדד חופש העיתונות**של Freedom House²²****חופש העיתונות: המצב החוקי (קטגוריה A)****אפיון הקטגוריה 'המצב החוקי'**

קטגוריה זו מתייחסת לקיומם או להיעדרם של חוקים המגבילים את חופש העיתונות או מגנים עליו ולמידת האכיפה של חוקים אלו בפועל. קטגוריה זו כוללת שמונה קריטריונים כמפורט בלוח 2 להלן.

הערכת מידת חופש העיתונות בישראל בהיבט החוקי

בקטגוריה A, הנוגעת לחוקים ולתקנות שעניינם חופש העיתונות, הוערכה ישראל לאורך השנים הערכות בינוניות ומטה. בהקשר זה נכון לבחון (כפי שאנשי Freedom House טוענים שעשו)²³ את הפער בין ההגדרות הפורמליות לבין המתרחש בפועל.

בבחינת המסגרת החוקתית והחוקית נראה לכאורה כי ישראל היא מדינה נחשלת. חופש הביטוי וחופש העיתונות אינם מעוגנים חוקתית, ולאורך השנים לא נתקבלה חקיקה רגילה אשר עיגנה וחיצקה את מעמדם.²⁴ ב-57 שנותיה לא ביטלה או שינתה הכנסת את התחיקה המנדטורית המגבילה אותם.²⁵ יתר על כן, יש מי שטען כי כל החקיקה דהיום בספר החוקים היא חקיקה נגד חופש העיתונות.²⁶

מבחינה זו נדמה כי הערכת Freedom House את ישראל תקפה. מנגד, יש הטוענים כי בגלל היעדר עיגונם של חופש הביטוי וחופש העיתונות בחוקה, מידת חופש העיתונות בהקשר זה מושפעת מפסיקות בג"ץ לאורך השנים אשר הבטיחו דה-פקטו את קיומו של חופש העיתונות בישראל.²⁷ ובמילותיו של חיים צדוק: 'המצב הקיים בישראל הוא שונה. יש בישראל מידה רבה של חופש העיתונות. כל חופש העיתונות נשען על פסיקה של בית-המשפט (אשר) יצרה, הלכה למעשה, סיטואציה שיש בה חופש עיתונות'.²⁸ מכאן שיש מקום לשאול אם ההערכה של Freedom House אכן כוללת את פסיקות בג"ץ בתחום זה, ולא רק את המסגרת החוקית הפורמלית. היות שהשאלון של Freedom House אינו מחייב התייחסות למוסד כבג"ץ (על כוחו ומעמדו), לא ניתן לאמוד את המשקל שייחס לו Freedom House בהערכתו את ישראל.

לאורך השנים (החל בפסק הדין התקדימי של בג"ץ בעתירת 'קול העם' נגד משרד הפנים, 1953, ועד היום), בג"ץ שימר, הבטיח וחיצק את מעמדם המשפטי של חופש הביטוי וחופש העיתונות בהנחה כי 'זכות הציבור לדעת תלויה רבות בחופש העיתונות ואמצעי התקשורת האחרים, המשמשים זרועו הארוכה של הציבור לשם נגישות למידע בעבור משטר תקין, חברה מתוקנת ושימוש מושכל בחופש הביטוי בדיון הציבורי'.²⁹

22 החלוקה ורכיבי הקטגוריות השתנו לאורך השנים. אפיון הקטגוריות המוצע להלן מתבסס על השאלון של דוח 2004.

23 Freedom House, pp. ix (לעיל הערה 21).

24 שאלת ההסדרה של מעמדה החוקי/משפטי של העיתונות נדונה בהרחבה בוועדה חוקה, חוק ומשפט במהלך 2001 בכותרת 'הזכות לחופש הביטוי וחופש העיתונות', אך לא גובשה ולא הועלתה לקריאה בכנסת עד היום.

25 ז' סגל, **חופש העיתונות בין מיתוס למציאות**, תל אביב: פפירוס בית הוצאה לאור, 1996, עמ' 27-28.

26 ח' צדוק, ועדת חוקה, חוק ומשפט, **פרוטוקול מס' 306**, 22 במאי 2001, עמ' 3 (מתוך אתר הכנסת <http://www.knesset.gov.il>).

27 להרחבה בנושא זה ראו סגל (לעיל הערה 25), עמ' 34-40, 47-40.

28 ועדת חוקה, חוק ומשפט, **פרוטוקול מס' 306**, 22 במאי 2001, עמ' 3 (מתוך אתר הכנסת, לעיל הערה 26).

29 ב"ש 298/86, **ציטרין נ' בית הדין המשמעתי של לשכת עורכי הדין ואחר**, פ"ד מא (2) 33, עמ' 358.

קטגוריה A: המצב החוקי – הקריטריונים בקטגוריה

האם חופש העיתונות וחופש הביטוי מעוגנים בהסדר חוקתי או בחוק יסוד, והאם הם נאכפים?
 האם קיימים חוקים המגבילים את חופש הדיווח של העיתונאים או מענישים אותם?
 האם מעוגנים בחוק עונשים על פרסום לשון רע כלפי פקידי ציבור או מדינה, והאם הם נאכפים?
 האם הרשות השופטת עצמאית, והאם בתי המשפט דנים במקרים הנוגעים להגנות של אמצעי התקשורת?
 האם קיימים חוקים המחייבים חופש מידע, והאם עיתונאים יכולים לעשות בהם שימוש?
 האם אנשים רשאים להקים כלי תקשורת פרטי ללא התערבות המדינה?
 האם קיימים גופי תקשורת רגולטיביים (מועצת עיתונות, למשל), והאם הם יכולים לפעול באופן חופשי ועצמאי?
 האם החוק מחייב עיתונאים לקבל רישיון או להיות חברי ארגון מסוים?

שלימות מתוך 30). במדד האחרון (2004) זכתה ישראל ב-83% מן הציון המקסימלי (5 מתוך 30), כלומר הוערכה כ-83% חופשיה בקטגוריה זו. עד מדד 2001 הוצגה הערכה נפרדת לעיתונות הכתובה מזו המשודרת. בהשוואה בין שתי תת-קטגוריות אלה לכל אורך התקופה, הוערכה העיתונות המשודרת כחופשית יותר מזו הכתובה; עד כדי כך שבשנים מסוימות הוערכה העיתונות המשודרת כחופשית פי שניים מזו הכתובה בקטגוריית המצב החוקי.

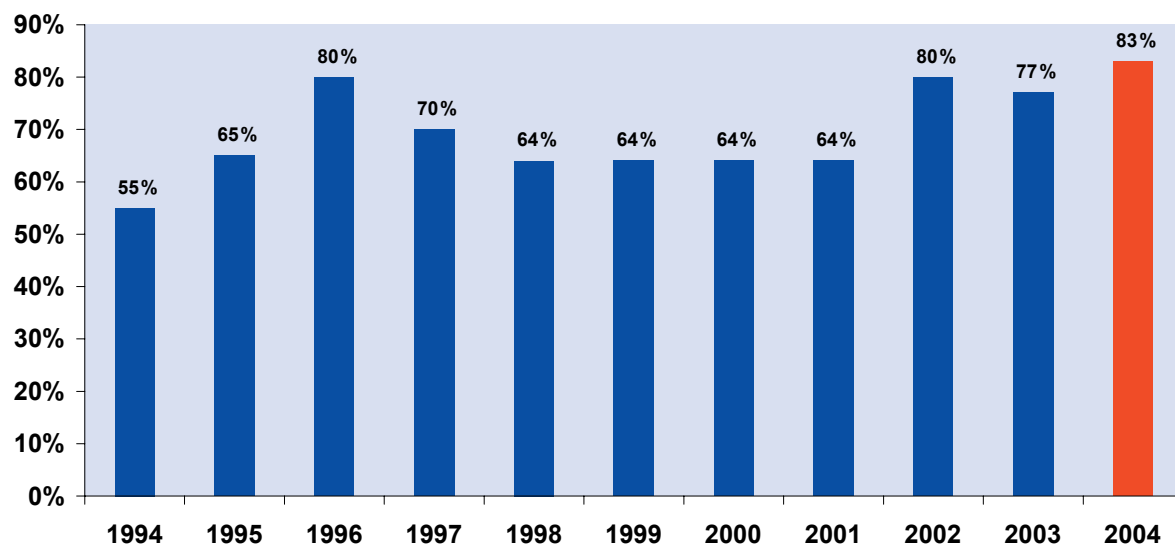
הערכת Freedom House את מידת חופש העיתונות, כפי שהיא משתקפת במצב החוקי, השתנתה במידה מסוימת לאורך השנים (ראו תרשים 12 להלן). נראה כי עד 1998 הייתה מגמת שיפור בהערכת המצב החוקי: מ-55% מן הציון המקסימלי (9 מתוך 20) ב-1994 ועד 70% (9 מתוך 30) ב-1997. מגמה זו נקטעה ב-1998 עם ירידת ההערכה של ישראל (64% או 11 מתוך 30), ונשארה בעינה עד לשיפורה במדד 2002, שבו הוערכה ישראל כ-80% חופשית (6 נקודות

תרשים 12

חופש העיתונות בישראל בהיבט החוקי על פי Freedom House

2004–1994

יותר חופש עיתונות

פחות חופש עיתונות

חופש העיתונות בישראל בהיבט החוקי:

השוואה בין-לאומית

בקטגוריה זו ממוקמת ישראל במקום ה־19 עם גרמניה, כלומר בערך באמצע קבוצת המדינות (ראו בתרשים 13 להלן). המדינות הקרובות לה הן גרמניה, קפריסין ואסטוניה. להוציא קפריסין, קרבתן של המדינות הללו לישראל בקטגוריה זו אינה מוסברת בהיסטוריה משפטית או משטרית דומה. ניתן היה לצפות כי בקטגוריה זו תִּדְמָה ישראל למדינות שהיו טרם עצמאותן בחסות השלטון הבריטי או התמודדו עם סוג המשברים שאתם התמודדה ועודנה מתמודדת עד היום, יותר משתדמה למדינות דלעיל.

בהקשר זה חשוב לציין כי בהערכה המספרית של קפריסין מתייחס Freedom House רק לצד היווני של האי, וכי המגבלות החוקיות בדוח 2004 נוגעות בעיקר להגבלות המושתות על עיתונאים בצד הטורקי דווקא (אשר אינו משוקלל בציון

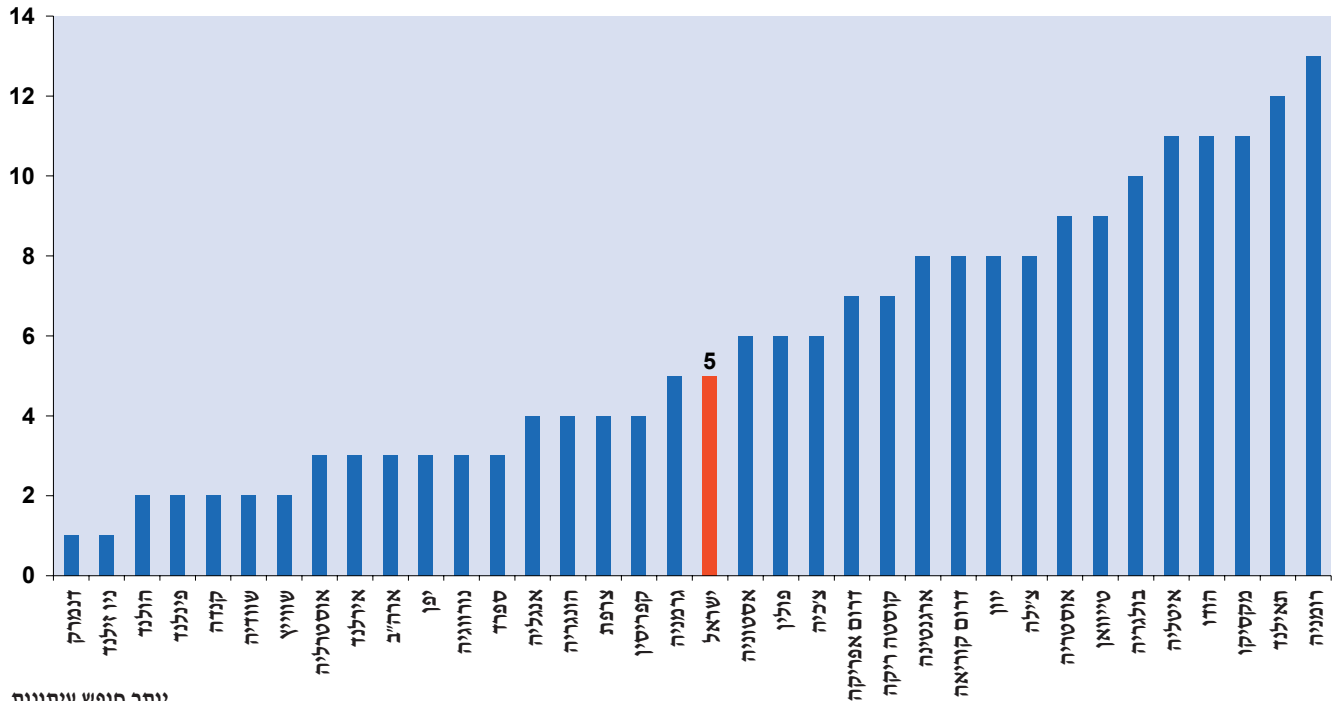
הכולל). מכאן שקווי הדמיון בין קפריסין וישראל המובאים לידי ביטוי בקטגוריה זו הם היסטוריים יותר מאשר אקטואליים או ביטחוניים.

אמנם התמונה המצטיירת מטעם Freedom House לגבי מצב חופש העיתונות בישראל בהיבט החוקי דינמית למדי, אבל היא אינה מצביעה על מגמה קבועה של שיפור או הרעה במצב לאורך השנים. הירידה בהערכת המדד בקטגוריה זו אינה מרמזת על רגישות מיוחדת לתנאים הביטחוניים בישראל; ירידה זו החלה ב־1998, ובדוח 2002, המתבסס על אירועי 2001, דווקא יש שיפור מסוים בהערכה. ייתכן כי כאן ניכרת המגבלה של כלי המדידה בניתוח מעמיק ורגיש יותר של המעמד החוקי של העיתונות, כפי שהוא מעוצב בפסיקות בג"ץ וכפי שהוא נאכף ומתקיים בפועל. עם זאת, מעמדו של חופש הביטוי, ובכללו חופש העיתונות, נפגע מאי־עיונו במסגרת חוקתית או חוקית, כנהוג בדמוקרטיה שונות בעולם.

תרשים 13

חופש העיתונות בהיבט החוקי ב־36 דמוקרטיות ב־2004 על פי Freedom House

פחות חופש עיתונות

יותר חופש עיתונות

לאזורים שונים. כאמור, המדד אינו אומד את מידת החופש שממנו נהנית העיתונות ביחס למציאות החברתית, הפוליטית והביטחונית שבה היא פועלת, ולכן הוא נוקשה בהערכתו את ישראל ומעניש אותה על התנאים המתקיימים בה. כאן נחשף הקושי של המדד לחרוג מן הגישה הפורמלית והסכמטית המאפיינת אותו. למרות המגבלות הביטחוניות הפורמליות המושתות על העיתונאים, ישראל נחשבת בקרב קהילת העיתונאים למדינה המקיימת הן נגישות גבוהה למקבלי החלטות והן כללי משחק המאפשרים לעיתונות להגיע למידע ולבקר את השלטון. מוסד הצנזורה, הנבחן בקטגוריה זו, נחלש מאוד לאורך השנים, וכיום בגלל הפיזור של אמצעי התקשורת (בעיקר האלקטרוניים), הוא אינו גורם מגביל משמעותי בעבור התקשורת. אמצעי ההגבלה הננקט כיום בידי הצבא הוא הוצאת צווי איסור פרסום, משום ההכרה בחולשתה של הצנזורה. שאלת הצורך בחיזוקה או בביטולה כליל של הצנזורה בישראל עומדת היום כשאלה פתוחה.

חופש העיתונות: השפעות ולחצים פוליטיים על העיתונות (קטגוריה B)

אפיון הקטגוריה 'השפעות ולחצים פוליטיים'
קטגוריה זו כוללת שבעה קריטריונים בעלי משקל שונה בציון הסופי בקטגוריה, כמפורט בלוח 3 להלן.

הערכת מידת חופש העיתונות בישראל בהיבט הפוליטי

קטגוריה זו היא הבעייתית ביותר מבין הארבע בהערכת מצב חופש העיתונות בישראל, במידה רבה משום רגישותה לתנאים הביטחוניים שבהם התקשורת פועלת. מאז 1996 חלה הרעה בהערכה של ישראל בקטגוריה זו, הרעה אשר הגיעה לנקודת שפל ב־2002 (ראו תרשים 14 להלן). קטגוריה זו מהווה נקודה בעייתית במקרה הישראלי הן בתקופות 'שקטות' ובעיקר בתקופות מתיחות ומשבר. זאת משום שקטגוריה זו כוללת רכיבים בעייתיים, כגון צנזורה, צנזורה עצמית (ריסון עצמי של העיתונאים מטעמי מחויבות או 'פטריוטיות') והגבלות על הכניסה של עיתונאים

לוח 3

קטגוריה B: השפעות ולחצים פוליטיים – הקריטריונים בקטגוריה

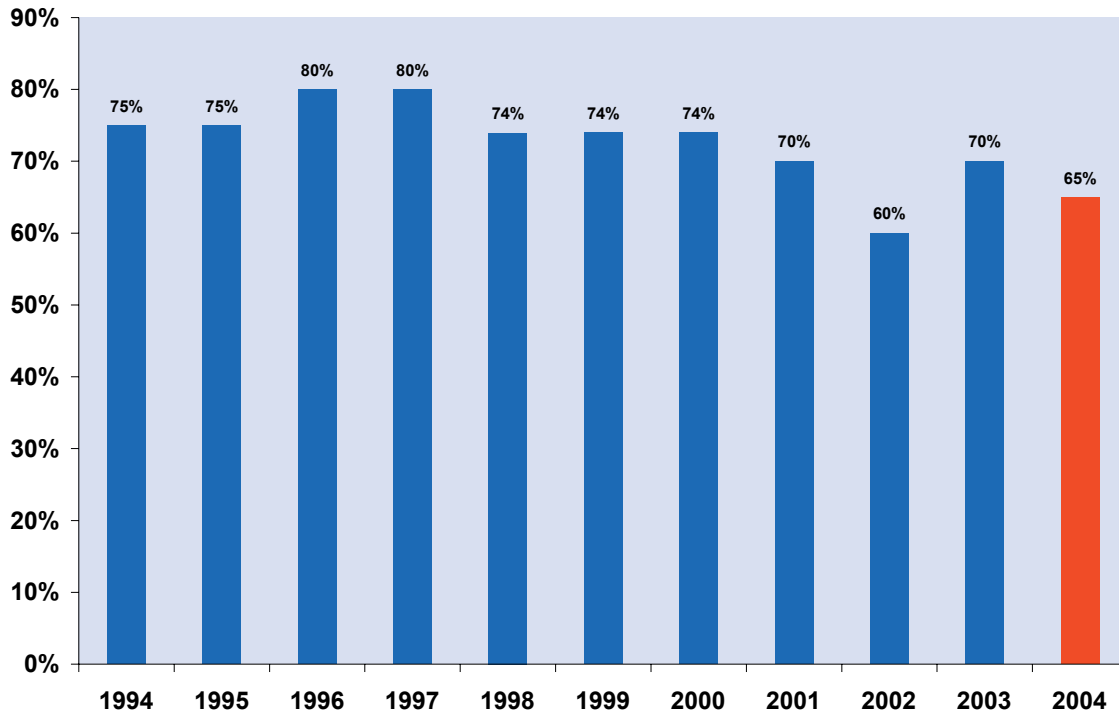
האם סדר היום או עמדתו של העיתונאי נקבעים על ידי הממשלה או מפלגה כלשהי?
האם הנגישות למקורות רשמיים או בלתי רשמיים מוגבלת?
האם יש צנזורה רשמית?
האם עיתונאים מקיימים צנזורה עצמית?
האם הסיקור התקשורתי משקף מגוון דעות?
האם עיתונאים מקומיים וזרים יכולים לסקר חדשות באופן חופשי?
האם עיתונאים או גופי תקשורת נתונים תחת הרתעה?
האם המדינה או גורמים אחרים מאלצים עיתונאים לסור למרותם באמצעים אלימים?

תרשים 14

חופש העיתונות בישראל בהיבט הפוליטי על פי Freedom House

2004–1994

יותר חופש עיתונות

פחות חופש עיתונות

אוקטובר 2000, תכפו המקרים שכוחות הביטחון פגעו בצוותי עיתונות. בדוח 2002, המסכם את אירועי 2001 (שראשיתם באוקטובר 2000), מורגשת ההסלמה במצב. על פי הדוח, עד יוני 2001 נפגעו 15 עיתונאים מכוחות צה"ל במסגרת האנטיפאדה, עיתונאים לבנוניים שדיווחו מן הצד הלבנוני של הגבול נורו בידי חיילי צה"ל, הוחל איסור כניסה על פלסטינים שליוו צוותי חדשות זרים לשטח ישראל, והוגבלה הכניסה של עיתונאים לחלק מן השטחים. לצד זאת מציין הדוח כי כוחות הביטחון מינו קצינים שהופקדו על ביטחון העיתונאים בשטחים.

מבחינת ההערכה השונה של העיתונות הכתובה והמשודרת (אשר בוטלה כאמור ב-2001) עולה כי גם בקטגוריה זו (כמו בקטגוריה 'המצב החוקי'), לכל אורך השנים הוערך מצבה של העיתונות המשודרת כחופשי יותר מזה של העיתונות הכתובה.

חוסר הרגישות של המדד לפער המגבלות הביטחוניות הפורמליות לבין חופש העיתונות בפועל, ניכר באופן ברור בבחינת ההערכות שקיבלה ישראל לאורך שנות האנטיפאדה השנייה. בדוח 2001, המבוסס על אירועי 2000, התייחס הדיווח המילולי לאירועים אחדים, ובהם ירי של חיילי צה"ל בשני עיתונאים בגבול לבנון (תגובה להשלכת אבן), התקפה של עיתונאי איטלקי בידי ערבי ישראלי ביפו, שלילת מעמדו של עיתונאי איטלקי בידי המדינה משום אהדתו לפלסטינים ועיכוב כניסה של עיתונאי ישראלי במחסום ארז משום שהפר את האיסור להיכנס לשטחים. נראה כי יותר מכול, אירועים מעין אלו משקפים את התנאים שבהם פעלה העיתונות המקומית והזרה בישראל בתקופה זו לצד המגבלות שהושתו בידי המדינה ושלוחותיה הביטחוניות.

לאורך השנים האמורות, ובעיקר מאז אירועי

אלו אף תורגמו במקרים שונים להתקפות אלימות על עיתונאים מצד המשטרה. במובן זה, ארגנטינה שונה מישראל, שכן הלחצים הפוליטיים על העיתונות מופעלים בה בעיקר על ידי השלטון ורשויותיו בניסיון למנוע התארגנות אופוזיציונית וחשיפת שחיתויות.

לכל אורך השנים לא מצא Freedom House כי השלטון בישראל מגביל את סיקור פעולותיו ומחדליו בידי העיתונות, ואף קבע כי העיתונות הישראלית ביקורתית, פתוחה ומגוונת בדעות המוצגות בה. מכאן, שבשונה מן המדינות האחרות, הציון הנמוך שקיבלה ישראל בקטגוריה זו אינו נובע משרירותיות של השלטון בניסיון לחפות על מעשיו או לנטרל גורמים אופוזיציוניים. המשתנים העיקריים בהסבר הציון הם קיומה של צנזורה צבאית, הגבלה על כניסה לאזורים מסוימים ועימותים בין עיתונאים לבין כוחות הביטחון, העומדים רובם ככולם בצל הסכסוך

חופש העיתונות בישראל בהיבט הפוליטי: השוואה בין-לאומית

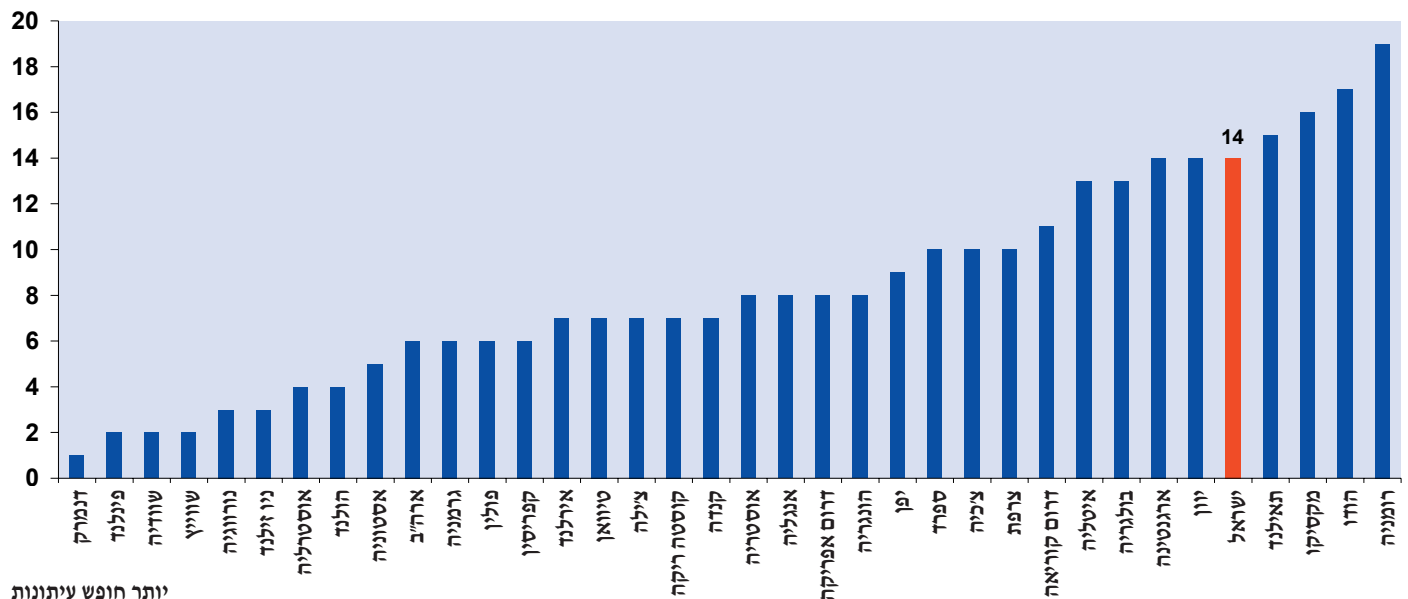
בקטגוריה זו, המהווה נקודת החולשה של ישראל, חולקת ישראל את המקום ה-31 עם ארגנטינה ועם יוון. כפי שנראה בתרשים 15 להלן, בקטגוריה זו ארבע המדינות היחידות אשר קיבלו ציון נמוך מזה של ישראל הן תאילנד, מקסיקו הודו ורומניה, החותמת את הדירוג. בבחינת הדוח המילולי של המדינות הללו ניכרים המאפיינים המשותפים להן והמבדילים ביניהן.

לעומת יוון, שניכרים בה אותות הסכסוך הפוליטי הפנימי, ההערכה הנמוכה של ארגנטינה נובעת מאופי ההתנהלות של השלטון ושל השליטים מול התקשורת. למרות השיפור במצב מאז 2002, העיתונות, הנהנית מהגנה חוקתית רחבה וממסורת של עיתונות חופשית ומגוונת, מוגבלת מאוד בידי השלטונות, בעיקר בדיווח על נושאים רגישים, כמו שחיתויות פוליטיות. הגבלות

המתמשך.

תרשים 15

פחות חופש עיתונות

יותר חופש עיתונות

מקבלת ישראל לכל אורך התקופה את הציון הטוב ביותר מבין ארבע הקטגוריות הנכללות במדד של Freedom House. כפי שנראה בתרשים 16, מאז 1997 ועד 2003 קיבלה ישראל מעל 70% מן הציון המקסימלי (8 מתוך 30 נקודות). ההערכה הטובה ביותר שקיבלה ישראל הייתה ב-1996 והגיעה ל-90% (2 מתוך 20), כלומר 10% הפרה או מגבלה בשיעור של 10% של חופש העיתונות מטעם גורמים או אמצעים כלכליים. במדד 2004 חלה הרעה מסוימת בהערכה (ירידה של 3.4% מן הציון או עלייה של נקודה אחת מתוך 30 לעומת דוח 2003).

חופש העיתונות: השפעות ולחצים כלכליים על העיתונות (קטגוריה C)
אפיון הקטגוריה 'השפעות ולחצים כלכליים'
 קטגוריה זו כוללת שמונה קריטריונים בעלי משקל שונה בציון הסופי בקטגוריה, כמפורט בלוח 4 להלן.

הערכת מידת חופש העיתונות בישראל בהיבט הכלכלי
 בקטגוריה זו, הנוגעת ללחצים המופעלים על התקשורת מצד גורמים כלכליים ומסחריים, על

לוח 4

קטגוריה C: השפעות ולחצים כלכליים – הקריטריונים בקטגוריה

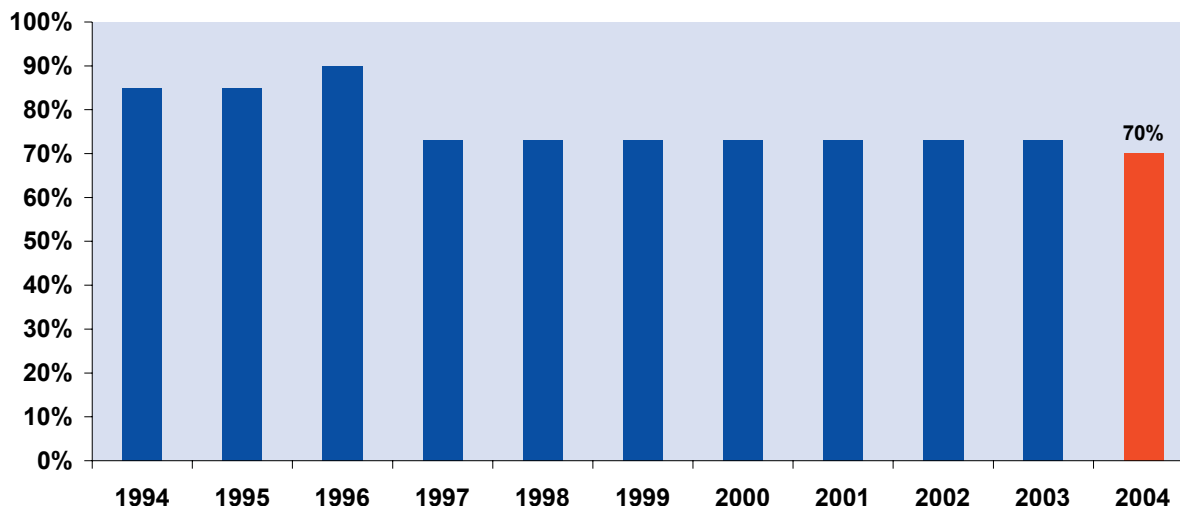
האם כל אמצעי התקשורת נמצאים בבעלות או בשליטת המדינה?
 האם הבעלות הפרטית על התקשורת שקופה לציבור?
 האם השליטה באמצעי התקשורת הפרטיים נתונה בידי מעטים, והאם הדבר משפיע על הגיוון בתכנים?
 האם יש מגבלות על האמצעים להפקה ולהפצה של התוצר העיתונאי?
 האם המדינה גובה מחיר בלתי סביר להקמתו של כלי תקשורת, האם היא שולטת בזכויות אלו, והאם החלוקה היא הוגנת?
 האם המדינה מנסה לשלוט באמצעי התקשורת על ידי הקצאה של פרסום או סובסידיות?
 האם עיתונאים מקבלים תשלום ממקורות פרטיים או ציבוריים שכוונתו להשפיע על תוכני הסיקור?
 האם המצב הכלכלי יוצר מצב של תלות של אמצעי התקשורת בממשלה, במפלגות או בעסקים גדולים?

תרשים 16

חופש העיתונות בישראל בהיבט הכלכלי על פי Freedom House

2004-1994

יותר חופש עיתונות

פחות חופש עיתונות

להתייחס ל'הישג' זה בהסתייגות מסוימת. ככלל, זו הקטגוריה שבה אף אחת מ-36 המדינות לא קבלה ציון גרוע, והשונות ביניהן הייתה קטנה, ראו תרשים 17 להלן. כך למשל, המדינה המדורגת אחרונה, רומניה, קיבלה 15 נקודות שליליות מתוך 30 הנקודות המוקצות לקטגוריה, ואילו המדינה המדורגת ראשונה, נורווגיה, קיבלה 3. היות שכל 36 המדינות המוצגות כאן הן דמוקרטיות יציבות, אין בממצאים אלו כדי להפתיע.

מבין 36 הדמוקרטיות המוצגות, ישראל מדורגת במקום ה-27, מיקום טוב פחות מזה שקיבלה בשקלול הכללי (מקום 26) ובקטגוריה של המצב החוקי (מקום 19). היא חולקת מקום זה עם איטליה, דרום אפריקה ומקסיקו, שלוש מדינות הנבדלות זו מזו במיקומן הגיאוגרפי, בגודלן, באוכלוסייתן ובהרכבן החברתי.

סוגיה מעניינת, שניכר שלא השפיעה באופן קיצוני על הערכת המדד ואינה מוזכרת בדוחות השנתיים, היא שאלת הבעלות הצולבת, שמשמעה ריכוז של אמצעי תקשורת מרכזיים שונים בידי בעלי הון פרטיים ספורים. סוגיה זו, אשר זכתה לדיון נרחב בשנים האחרונות, אינה מקבלת כפי הנראה ביטוי ממש³⁰. כלומר הבעלות הצולבת איננה גורמת הלכה למעשה לפגיעה בחופש הפעולה של העיתונאים הפועלים בכלי התקשורת השונים.

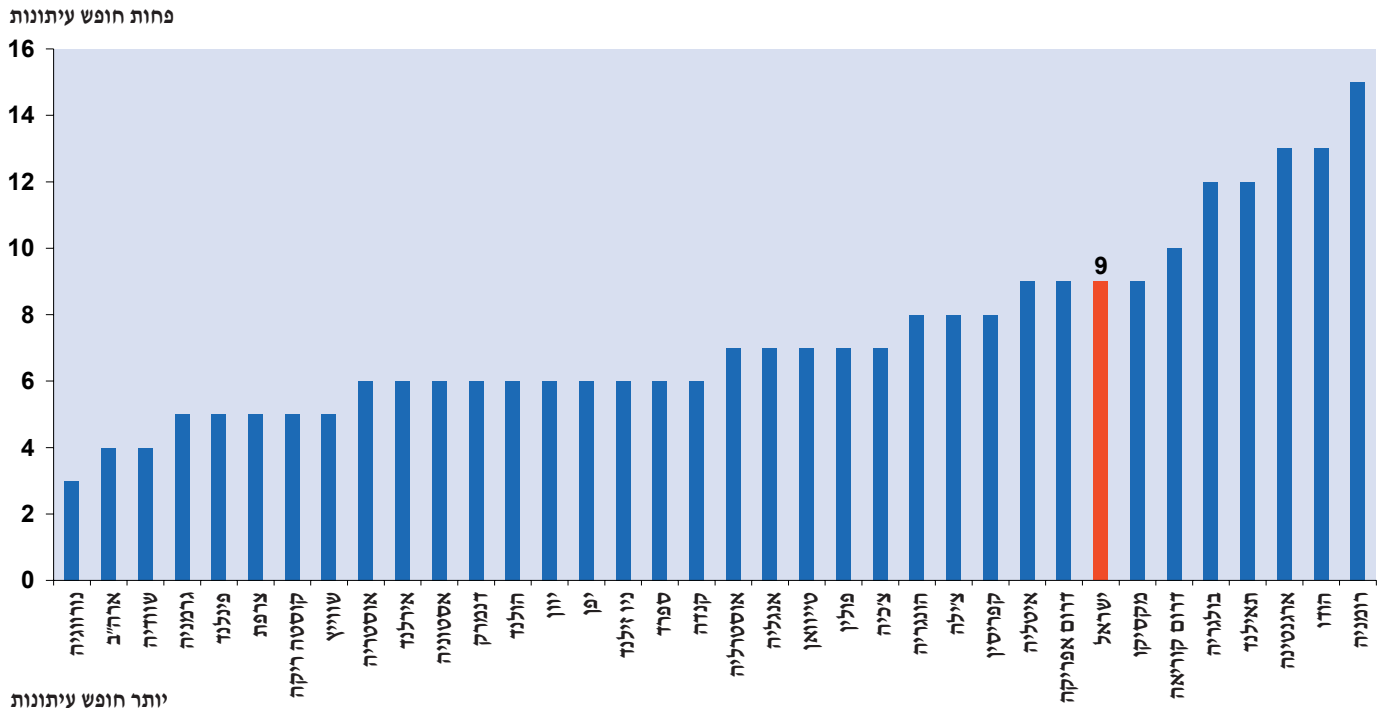
**חופש העיתונות בישראל בהיבט הכלכלי:
השוואה בין־לאומית**

השוואה בין־לאומית בקטגוריה זו, שבה ישראל קיבלה את הציון הגבוה ביותר מבין שלוש הקטגוריות לאורך השנים, מלמדת כי יש

30 להרחבה בנושא זה ראו י' אזרחי, ז' גושן, ושי לשם, בעלות צולבת - שליטה ותחרות בשוק התקשורת הישראלי, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2003; ד' שנער, מ' משה, ריבוי ערוצים והפרטת השידורים בישראל: רטוריקה ומציאות, בתוך ד' כספי (עורך), תקשורת ודמוקרטיה בישראל, תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, 1997, עמ' 71-96.

תרשים 17

חופש העיתונות בהיבט הכלכלי ב-36 דמוקרטיות ב-2004 על פי Freedom House

גופו וחיינו של העיתונאי בשטח מצויים בסכנה. אך גם במצב משבר או במצב חירום יש מקום לבחון את ההיקף של הפרת חופש העיתונות, את אופייה ואת ההצדקה האמתית לה ולהכיר בבעייתיות הנובעת ממנה.

הפרות של חופש העיתונות בישראל על פי

Freedom House

מצבה של ישראל, כפי שהוא משתקף בקטגוריה 'הפרת חופש עיתונות בפועל', חמור ביותר, וב-1997 וב-2000 הגיע ל-20% מן הציון המקסימלי (8 נקודות שליליות מ-10) ול-30% (7 נקודות מ-10) מן הציון, בהתאמה. היות שקטגוריה זו בוטלה ב-2001, אין בנמצא נתונים מעודכנים על ישראל. גוף אחר המרכז נתונים לגבי הפרות של חופש העיתונות במדינות שונות בעולם הוא The Committee to Protect Journalists (CPJ). זהו ארגון עצמאי שלא למטרות רווח, שנוסד ב-1981 ואשר שם לו ליעד לקדם חופש עיתונות בעולם

חופש העיתונות: הפרות בפועל של חופש העיתונות (קטגוריה D)

אפיון הקטגוריה 'הפרות בפועל של חופש העיתונות'

חשיבותה של קטגוריה זו נובעת מהתייחסותה לאירועים או לתקריות ממשיים, ולא להערכה או לפרשנות של ממלאי השאלונים. מכאן שקטגוריה זו היא 'העובדתית' ביותר מבין הארבע שנכללו במדד. כאמור, קטגוריה זו בוטלה ב-2001 ושולבה בשלושת סעיפי השאלון.

הפרות של חופש העיתונות בישראל

היבט זה הוא המדאיג ביותר מבין הארבעה שנבחנו, שכן הוא במידה רבה הביטוי 'המזוכך' של תנאי הפעילות של העיתונות בישראל. היבט זה הוא גם המושפע ביותר מן התנאים הביטחוניים שבהם פועלת הדמוקרטיה הישראלית. במצב מתיחות, טרור ועימותים צבאיים – חופש הפעולה, התנועה, הנגישות, הביטוי ואף שלמות

בהרבה – עיתונאים זרים. מכלל התקריות שדווחו בשנים 2001–2004, רק מקרה אחד נגע לשני עיתונאים ישראליים שנפגעו מאש צה"ל בטול כרם. חשוב לזכור כי אחד ההסברים לפער אדיר זה בין שלוש הקבוצות נובע מן הנגישות המוגבלת של עיתונאים יהודיים-ישראליים, וגם של עיתונאים זרים שאינם ערביים, לשטחי העימות. מכאן שהנפגעים העיקריים הם המסקרים העיקריים, ולכן אין בהכרח לראות בהתפלגות זו הטיה מכוונת של כוחות הביטחון הישראליים.

מתמונה זו מתאמת הקשר החזק בין מידת חופש העיתונות בישראל לבין התנאים הביטחוניים. נתונים אלו מבליטים את הבעייתיות בהערכות את ישראל מטעם Freedom House, הערכות המושפעות מאוד מן הנסיבות שהדמוקרטיה הישראלית פועלת בתוכן, אבל אינן מתחשבות בהן. עם זאת, אין ספק כי הנתונים הללו מדליקים נורה אדומה ומעוררים את הצורך בדיון בשאלה כיצד בתנאים הללו ניתן לשמר, להבטיח ולשפר את מידת חופש העיתונות בישראל. כמו כן, לא ניתן לפתור או להצדיק את כל הפרות חופש העיתונות, כפי שהן מוצגות אצל שני הארגונים, בתואנת הביטחון. נראה כי לצד המקרים שהתקיים בהם מתח, או אף חשש הנגדה, בין חופש העיתונות ובין שאלות של ביטחון המדינה (כניסה של עיתונאים פלסטיניים לשטחי ישראל והגבלת הכניסה של עיתונאים לאזורי עימות בהיעדר יכולת להבטיח את שלומם), היו מקרים אחרים שעיתונאים הוגבלו, הוטרדו ואף ספגו איומים מצד גורמים במערכת הביטחון תוך כדי זילות ערך חופש הביטוי והעיתונות. עם זאת, חרף המגבלות הללו, חופש העיתונות ומעמד העיתונות מוכרים ומכובדים אצל רשויות השלטון וזרועותיה.

באמצעות הגנה על זכותם של עיתונאים לדווח בלי חשש מפעולת תגמול.³¹

בשונה ממדד חופש העיתונות של Freedom House, ארגון זה מבקש לתעד הפרות של חופש העיתונות ולהגיב עליהן, ולא לדרג או לכמת את הדיווחים. לצורך התייעוד והדיווח קבע CPJ 11 קטגוריות או סיווגים של הפרות חופש העיתונות או פגיעה בעיתונאים, ואלה הם: פעולה משפטית/ חוקית, צנזורה, הטרדה, איום, התקפה, כליאה, גירוש, נעדרות, חטיפה, הריגה, הריגה אשר המניע לה לא מאושר או לא ידוע.

על פי דיווחי CPJ, במהלך שנת 2000 חלה עלייה דרסטית במקרי ההתקפה על עיתונאים, עלייה אשר מותנה במידה ניכרת ב-2003 וב-2004. מספר המקרים המדווחים המוגדרים 'הטרדה' הגיע לנקודת שיא ב-2002. מקרי המוות של עיתונאים בעת מילוי תפקידם הם יחידים: שלושה הרוגים ב-2002, שניים ב-2003 ואחד ב-2004.

למעשה, כל התקריות שתועדו ודווחו אירעו בשטחים או בגבולותיהם, ורובן היו כרוכות בפעולות חיילי צה"ל וכוחות הביטחון בהתנהלותם מול העיתונאים תוך כדי המאבק בפלסטינים. מלבד תקרית אחת, שבה מתנחלים התקיפו עיתונאים ערביים ב-2001, כל התקריות המדווחות נגעו לרשויות השלטון ולכוחות הביטחון הישראליים. מרבית התקריות החמורות (פגיעה או הרג של עיתונאים) אירעו באזורים 'החמים' (רמאללה, ג'נין, בית לחם, עזה), בעיקר בתקופות מתיחות ולחימה.

נקודה חשובה נוספת היא ההבחנה בין העיתונאים שנפגעו על פי לאומם והשתייכותם המקצועית. הבחנה זו בעייתית, משום ההשתייכות של עיתונאים פלסטיניים וערביים רבים לגופים עיתונאיים זרים. על פי דוחות ה-CPJ, הנפגעים העיקריים הם עיתונאים ערביים, ובמידה פחותה,

31 הארגון מחזיק צוות קבוע הכולל מומחים לאזורים שונים בעולם ומתאמים במדינות שונות בעולם האמונים על מסירה ואימות של דיווחים על אודות הפרות חופש העיתונות באזורים אלו. הצוות מדווח על כ-60 מקרים של הפרות חופש העיתונות מדי שנה בשנה. כל דיווח מאושש בידי יותר מגורם אחד לפחות כדי להבטיח את אמינותו ואת לימוד המניעים או הנסיבות שחוללו את ההפרה. פירוט מלא על אודות הארגון, פעולתו והדוחות השנתיים ראו באתר הארגון:

מדד חופש העיתונות של Freedom House: שקלול ארבע הקטגוריות

נוסחת השקלול: מדד חופש העיתונות

עד 2002 כל אחת ואחת מן הקטגוריות בחנה בנפרד את העיתונות המשודרת ואת העיתונות המודפסת. החל מ־2002 צומצם המדד לשלוש הקטגוריות הראשונות.³² הציונים של כל מדינה ומדינה בקטגוריות השונות משתקללים לציון אחד הנע בין 0 (חופש עיתונות מלא) ל־100 (היעדר חופש עיתונות).³³ המדד בודק את הסטייה ממצב 'חופש עיתונות מלא', ולכן עלייה בציון מבטאת ירידה בחופש העיתונות. המדד מגדיר סף מכסימלי של נקודות לכל אחת ואחת משלוש הקטגוריות של חופש עיתונות: חופשי, חופשי באופן חלקי ולא חופשי (ראו לוח 5 להלן).

ההערכה הכללית של חופש העיתונות בישראל על פי Freedom House

כמוצג בתרשים 18, הערכת המדד את חופש העיתונות בישראל השתנתה במידה מסוימת לאורך השנים, אך מ־1994 ועד היום הוגדרה ישראל כמדינה 'חופשית', כלומר כמדינה המקיימת חופש עיתונות. עם זאת, הציון 30 שקיבלה ישראל בשנים 1994-1996 ומ־2000 עד 2002, הוא הקרוב ביותר לקו האדום, שמתחתיו מוגדרת המדינה 'חופשית באופן חלקי'. את מצב חופש העיתונות בישראל לאורך השנים, כפי שהוערך בידי Freedom House, אפשר לחלק לשלוש תקופות: בשנים 1994-1996 הערכה גרועה מאוד, בשנים 1997-1999 שיפור ניכר, ובשנים 2000-2002 הרעה ניכרת וחזרה לקו האדום. מעניין כי את ההערכה החיובית ביותר קיבלה ישראל ב־2003 על סמך הערכה שנאספה במהלך 2002. במגמה חיובית זו חלה נסיגה מסוימת, ובדוח האחרון, שיצא לאור ב־2004 והמשקף את 2003, חלה הרעה בהערכה: עלייה מ־27 נקודות שליליות לציון 28 מתוך 30.

לוח 5

חלוקה קטגוריאלית על פי מידות חופש: Freedom House

קטגוריה	חופשי	חופשי באופן חלקי	לא חופשי
טווח הציון בקטגוריה	30-0	60-31	100-61

32 להבדיל מביטול הקטגוריה הרביעית ומיאוגה בשלוש הקטגוריות הראשונות, ביטול ההבחנה בדיווח בין העיתונות הכתובה ובין זו המשודרת לא השפיע על שקלול הציון הסופי, שכן מלכתחילה הוענק לכל אחת ואחת מהן חלק שווה בציון.

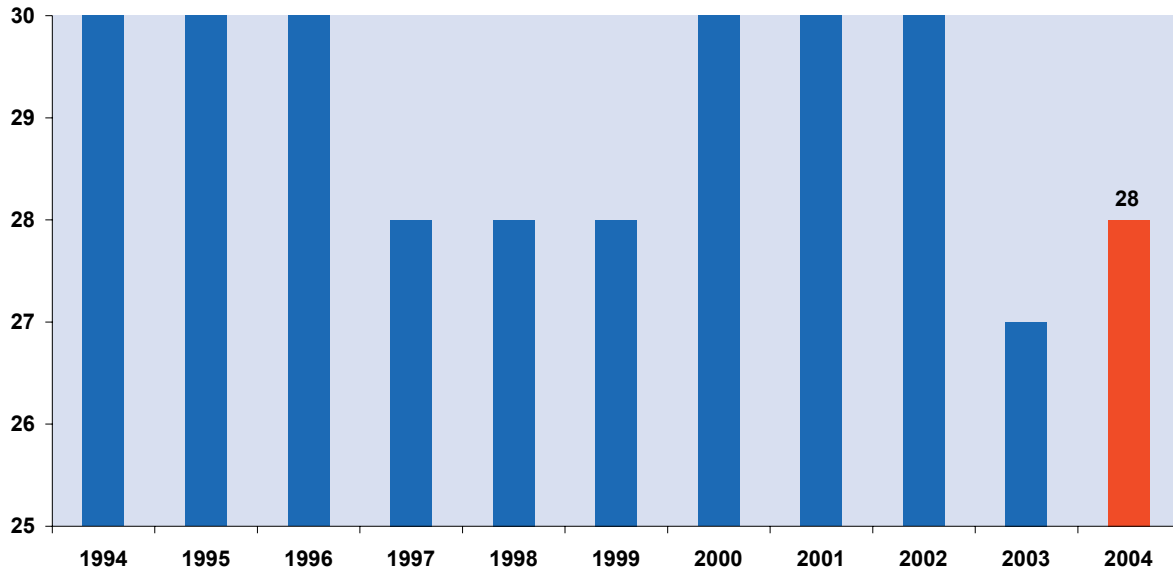
33 במדד 2004 החלוקה בין הקטגוריות הייתה זו: 30 נקודות לקטגוריה A, 40 נקודות לקטגוריה B ו־30 נקודות לקטגוריה C.

תרשים 18

חופש העיתונות בישראל על פי Freedom House

2004–1994

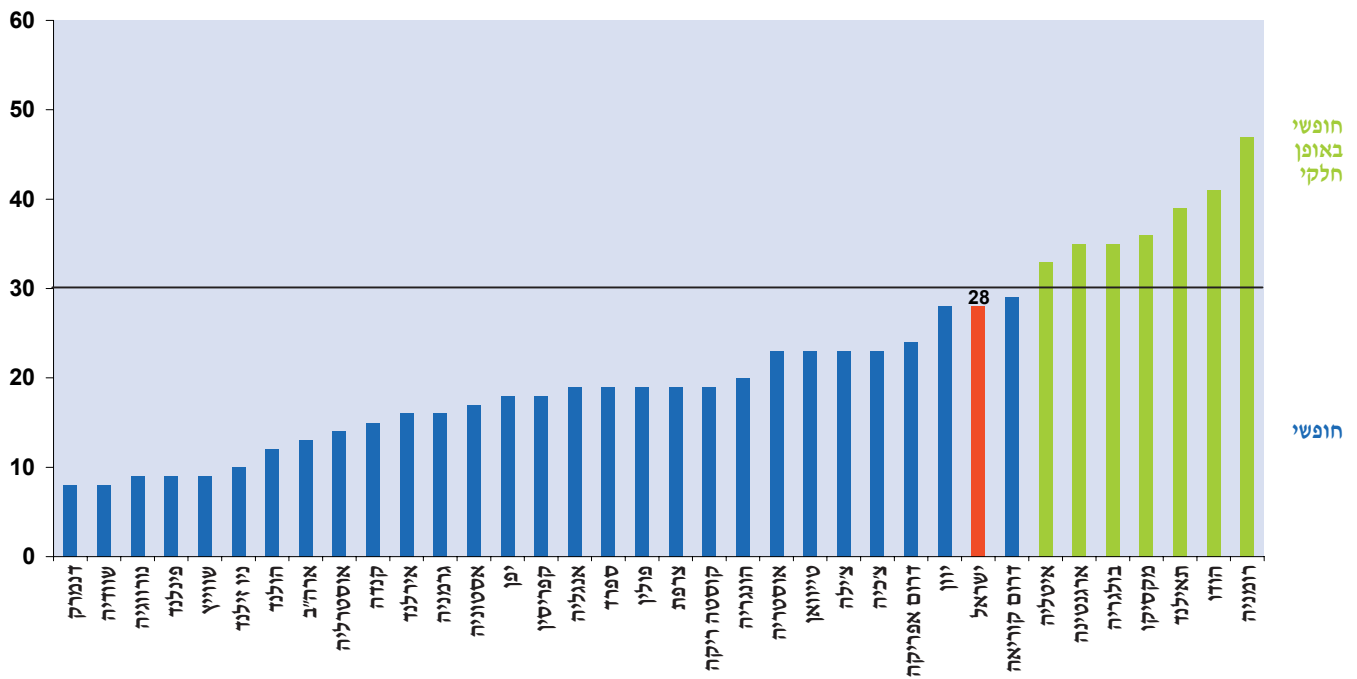
פחות חופש עיתונות

יותר חופש עיתונות

תרשים 19

חופש העיתונות ב-36 דמוקרטיות על פי Freedom House 2004

בהיבט החוקי, קיים פער גדול בין המצב הרצוי למצב המצוי. בשונה מדמוקרטיה אחרות, חופש הביטוי וחופש העיתונות אינם מעוגנים בחקיקה, ולכן לכאורה הם אינם נהנים מהגנה וממעמד מיוחד. אך תמונה זו מטעה, משום שהיא חסרה את תרומתו של בג"ץ לשימור ולקידום מעמדה של העיתונות בארץ. מבחינה זו, אמנם העיתונות אינה נהנית מהגנה חוקתית או חוקית, אך היא נהנית מחסותו המשפטית-פסיקתית של גוף רב עצמה, בג"ץ. יתר על כן, משום הנוהג והאופי של כללי המשחק שהשתרשו בישראל לאורך השנים, ההסדרים החוקיים המגבילים את חופש העיתונות אינם באים בהכרח לביטוי ממשי. אמנם אין בכך כדי לפטור את המחוקק מן הצורך להבטיח את מעמדה של העיתונות, אלא שגם בהיעדר אותה הבטחה, יש הגנה משפטית רחבה ומשמעותית דייה על חופש העיתונות בישראל.

אותם פערים קיימים גם ביחס ל**היבט הפוליטי**. השפעות ולחצים מן המערכת הפוליטית או מן השלטון המכוונים למנוע סיקור ביקורתי, חשיפת שחיתויות וכדומה, אלה כמעט אינם קיימים בישראל. מקורות המידע הרשמיים והבלתי רשמיים נגישים מאוד, ואמצעי התקשורת מציעים מגוון רב של דעות.

בישראל קיימים מנגנונים המגבילים את המרחב, את התוכן ואת אפשרות הסיקור של העיתונות. מנגנונים אלה מוטלים מטעם השלטון וזרועותיו הביצועיות בשם הכורח הביטחוני. קיומם של מנגנונים אלו מדגיש את ייחודה של ישראל כאחת הדמוקרטיות היחידות בעולם המחזיקות בשטח כבוש, ונתון זה מקרין על חופש העיתונות במונחים אחדים. ראשית, עיתונאים בני השטח הכבוש נתונים למגבלות חמורות יותר מעמיתיהם. שנית, כבכל מקום שמתרחשת בו פעילות צבאית, גם בישראל מושתות מגבלות על

חופש העיתונות בישראל: השוואה בין-לאומית תרשים 19 (ראו בעמוד הקודם) מציג מדרג של 36 הדמוקרטיות על פי הציון הכולל שקיבלו במדד חופש העיתונות של Freedom House. כאמור, סולם הציונים הוא בין 0 ל-30 בסדר יורד, כלומר ציון נמוך משמעו חופש עיתונות רב. המדינות מוצגות בסדר יורד, כלומר מן המדינות שיש בהן חופש העיתונות הנמוך ביותר למדינות המוערכות כבעלות חופש העיתונות הרב ביותר.³⁴

כפי שנראה בתרשים 19, ישראל ממוקמת בעשירון התחתון של קבוצת המדינות, לצד יוון ודרום קוריאה במקום ה-26 עם יוון (בציון 28). בחינת המדינות הסמוכות לה אינה מרמזת על משתנה או גורם מסביר לסמיכותן זו. מלבד יוון, מדינות החולקות עם ישראל מאפיינים דומים (גודל, אזור גיאוגרפי, סכסוך פנימי או חיצוני מתמשך ומארג שסעים חברתיים), כגון הודו, הולנד, אירלנד או אסטוניה, מחזיקות בציון גבוה (אירלנד, אסטוניה, הולנד) או נמוך בהרבה (הודו) מישראל במדד זה.

4. חופש העיתונות בישראל 2005: תמונת מצב

מבחינת מצב חופש העיתונות בישראל בראי מדד חופש העיתונות עולה כי קיים פער בין הערכה או תפיסה של המצב המצוי לבין המציאות. שני היבטים שאינם זוכים להתייחסות ממצה בהערכת Freedom House את ישראל הם החסות המוענקת לעיתונות מטעם בג"ץ וכן כללי משחק ונורמות של איפגועה במעמד העיתונות ובחופש העיתונות. אמנם ההכרה בהשפעתם של שני היבטים אלו הכרחית לתיאור, לאפיון ולהערכה של חופש העיתונות בישראל ביחס לארבעת ההיבטים שתוארו לעיל, ואולם הכרה זו נעדרת מהערכתו של Freedom House את מצב חופש העיתונות בישראל מתוקף הפורמליזם והסכמטיות של כלי המדידה שלו.

34 במקרים שמדינות קיבלו את אותו הציון, הן מסודרות על פי שמותיהן בסדר אלף-בית.

על המסקרים העיקריים של הסכסוך היהודי-פלסטיני, העיתונאים הערביים.

בסיכומה של ההערכה נראה כי בישראל 2005 קיים חופש עיתונות המוגבל במידה רבה מטעם השלטון וזרועותיו ברוח התנאים הביטחוניים שבהם פועלת הדמוקרטיה הישראלית. ניתן לאפיין את ישראל כדמוקרטיה המקיימת מידה סבירה של חופש עיתונות, המחזיקה במסגרת חוקית מגבילה (אשר אינה נאכפת בהכרח) והמתקיימת בתנאים אשר אינם רק מגבילים אלא גם מסכנים את חופש העיתונות, ולעתים – אף את שלומם ואת חייהם של אנשי תקשורת שונים. אין בכך לומר כי כל עוד שורר הסכסוך הישראלי-פלסטיני יש ביכולתה של ישראל לקיים רק מידה סבירה של חופש עיתונות בין גבולותיה; להפך: ניסיון של דמוקרטיה אחרות מלמד כי הדבר ניתן למיתון ולשינוי.

נמצא כי יש מקום לביקורת על האופן שבו מדד חופש העיתונות של Freedom House מעריך את המצב המצוי במונחים פורמליים וסכמטיים. עם זאת, הפער בין המצב המצוי לבין האידיאל, הרצוי, עודנו גדול, והוא מחייב המשך הקפדה וטיפול מעמדה של העיתונות כצלע מרכזית וחיונית לדמוקרטיה.

חופש העיתונות; אבל היות שבמקרה הישראלי מעורבים אזרחים, הרגישות לגבי הפגיעה בחופש העיתונות גדולה יותר מאשר במקרים אחרים. השאלות הן עד כמה אותן מגבלות הכרחיות, כיצד אפשר למתנן, וכיצד אפשר להבטיח שגורמים פוליטיים לא יעתיקו את כללי המשחק החלים בשטחי העימות לשטחי ישראל.

גם בהיבט הכלכלי ניכרת מרכזיותם של בג"ץ ויותר מכך – של כללי המשחק המשמשים בלם מסוים לפגיעה בחופש העיתונות. שאלת הבעלות על אמצעי התקשורת מצביעה שוב על הפער הבעייתי בין הרצוי לבין המצוי ועל הפער החיובי בין תפיסת המצוי לכאורה לבין המתרחש במציאות. אותם כללי משחק הם המאפשרים שימור וקיום של חופש עיתונות רב גם בתנאים שאינם מעודדים אותו ומגנים עליו.

יכולת ההשפעה והתיקון של בג"ץ וכללי המשחק המקובלים מוגבלים בכל הנוגע להפרות בפועל של חופש העיתונות, בעיקר בכל הנוגע לתנועת עיתונאים בשטחי העימות במצב לחימה. דווקא משום הנגישות וחופש התנועה של עיתונאים בזירות הלחימה, פוטנציאל ההיפגעות של העיתונאים גדול. מגבלות תנועה, עיכוב, חקירה ואף מעצר של עיתונאים חלים בעיקר

ה. נספח**השוואה בין כלל הציבור לעיתונאים בענייני דמוקרטיה ותקשורת: התפלגויות ומובהקות הפרש***** $p < 0.01$ ** $p < 0.05$ * $p < 0.1$

1. מהו לדעתך מצבה של ישראל באופן כללי?*
1. טוב מאוד 2. טוב 3. ככה-ככה 4. לא טוב 5. רע

	5	4	3	2	1
כלל	19	16	35	24	6
עיתונאים	13	21	53	12	1

2. באיזו מידה יחסי הכוחות בין הסיעות בכנסת מבטאים, לדעתך, את התפלגות הדעות בציבור הרחב?***

1. במידה רבה 2. במידה מסוימת 3. במידה מועטה 4. בכלל לא

	4	3	2	1
כלל	11	28	45	16
עיתונאים	4	23	42	31

- 3-4. מי שומר טוב יותר על הדמוקרטיה הישראלית? ומי אחריו?
1. ראש הממשלה 2. בית המשפט העליון 3. הכנסת 4. אמצעי התקשורת

3. המוסד המוביל בשמירה על הדמוקרטיה

	4	3	2	1
כלל	24	13	48	15
עיתונאים	24	6	70	0

4. המוסד השני בשמירה על הדמוקרטיה***

	4	3	2	1
כלל	25	25	30	20
עיתונאים	63	10	25	2

5-10. באיזו מידה אתה נותן אמון בכל אחד מהאנשים או המוסדות הבאים?

	במידה רבה	במידה מסוימת	במידה מעטה	בכלל אין לי אמון	
	4	3	2	1	
5.					המפלגות*
	5	17	37	41	כלל
	0	14	45	41	עיתונאים
6.					התקשורת***
	15	35	25	25	כלל
	21	58	20	1	עיתונאים
7.					בית המשפט העליון***
	42	30	13	15	כלל
	65	28	6	1	עיתונאים
8.					הכנסת
	10	30	34	26	כלל
	5	37	40	18	עיתונאים
9.					צה"ל***
	49	29	11	11	כלל
	31	38	23	8	עיתונאים
10.					הממשלה*
	12	30	31	27	כלל
	1	34	45	20	עיתונאים

11. האם לדעתך מדינת ישראל כיום היא דמוקרטית במידה המתאימה, יותר מדי דמוקרטית או פחות מדי דמוקרטית?***

1. הרבה יותר מדי 2. יותר מדי 3. במידה המתאימה 4. פחות מדי 5. הרבה פחות מדי

	5	4	3	2	1	
	7	29	40	16	8	כלל
	19	38	40	3	0	עיתונאים

12. באופן כללי, באיזו מידה אתה מרוצה או לא מרוצה מהאופן שבו הדמוקרטיה הישראלית מתפקדת?

1. מאוד לא מרוצה 2. לא מרוצה 3. מרוצה 4. מאוד מרוצה

	4	3	2	1	
	3	46	38	13	כלל
	3	47	40	10	עיתונאים

13. לעומת מדינות דמוקרטיות אחרות האם, להערכתך, המערכת הפוליטית בישראל היא יציבה או לא יציבה?

1. יציבה מאוד 2. יציבה 3. כמו האחרות 4. לא יציבה 5. מאוד לא יציבה

	5	4	3	2	1	
	8	38	21	28	5	כלל
	11	41	12	33	3	עיתונאים

14-20. באיזו מידה כל אחד מהבאים צריך להיות בעיניך תפקיד של התקשורת בישראל?

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מועטה	בכלל לא	
5	4	3	2	1	14. לחשוף שחיתות של אנשי ציבור***
35	30	18	10	7	כלל
81	16	2	0	1	עיתונאים
					15. להפיג מתיחות בין קבוצות בחברה***
26	27	28	11	8	כלל
14	18	29	19	20	עיתונאים
					16. לקדם את השמירה על זכויות האדם***
37	29	19	9	6	כלל
62	31	6	1	0	עיתונאים
					17. להביא לשיח פוליטי פחות מתלהם
28	22	31	12	7	כלל
23	24	34	12	7	עיתונאים
					18. לגרום לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה***
14	23	29	17	17	כלל
0	1	7	17	75	עיתונאים
					19. להגביר את ההקפדה של פוליטיקאים על קיום הבטחותיהם לציבור***
34	28	21	11	6	כלל
49	35	12	1	3	עיתונאים
					20. להנחיל ערכים ציוניים בקרב הציבור היהודי***
23	20	28	17	12	כלל
3	13	25	20	39	עיתונאים

21. מהי לדעתך מידת השפעה שיש לתקשורת הישראלית על הציבור, על סולם שבין 1 (אין לה כל השפעה) ל-5 (השפעה רבה מאוד)?

אין לה כלל השפעה 1 2 3 4 5 השפעה רבה מאוד

5	4	3	2	1	
35	33	22	7	3	כלל
35	31	27	7	0	עיתונאים

22. והאם היית אומר שהשפעה זו היא בעיקר חיובית או בעיקר שלילית?

1. בעיקר חיובית 2. בעיקר שלילית 3. גם וגם

3	2	1	
56	26	18	כלל
59	20	21	עיתונאים

23. מהי לדעתך מידת ההשפעה שיש לתקשורת הישראלית על פוליטיקאים, על סולם שבין 1 (אין לה כל השפעה) ל-5 (השפעה רבה מאוד)?***
 אין לה כלל השפעה 1 2 3 4 5 השפעה רבה מאוד

	5	4	3	2	1	
כלל	24	28	28	12	8	
עיתונאים	51	37	10	1	1	

24. והאם היית אומר שהשפעה זו היא בעיקר חיובית או בעיקר שלילית?
 1. בעיקר חיובית 2. בעיקר שלילית 3. גם וגם

	3	2	1	
כלל	54	26	20	
עיתונאים	54	28	18	

25. ומהי לדעתך מידת ההשפעה של התקשורת עליך, באופן אישי, על סולם שבין 1 (אין לה כל השפעה) ל-5 (השפעה רבה מאוד)?
 אין לה כלל השפעה 1 2 3 4 5 השפעה רבה מאוד

	5	4	3	2	1	
כלל	13	20	31	19	17	
עיתונאים	10	22	41	21	6	

26. והאם היית אומר שהשפעה זו היא בעיקר חיובית או בעיקר שלילית?***
 1. בעיקר חיובית 2. בעיקר שלילית 3. גם וגם

	3	2	1	
כלל	61	17	22	
עיתונאים	58	9	33	

27. מהי לדעתך מידת ההשפעה שיש לציבור על התקשורת הישראלית, על סולם שבין 1 (אין לה כל השפעה) ל-5 (השפעה רבה מאוד)?
 אין לה כלל השפעה 1 2 3 4 5 השפעה רבה מאוד

	5	4	3	2	1	
כלל	14	25	32	14	15	
עיתונאים	11	25	38	21	5	

28. והאם היית אומר שהשפעה זו היא בעיקר חיובית או בעיקר שלילית?***
 1. בעיקר חיובית 2. בעיקר שלילית 3. גם וגם

	3	2	1	
כלל	65	20	15	
עיתונאים	56	19	25	

29. מהי לדעתך מידת ההשפעה שיש לפוליטיקאים על התקשורת הישראלית, על סולם שבין 1 (אין לה כל השפעה) ל-5 (השפעה רבה מאוד)?***
 אין לה כלל השפעה 1 2 3 4 5 השפעה רבה מאוד

	5	4	3	2	1
כלל	15	27	34	16	8
עיתונאים	15	39	31	13	2

30. והאם היית אומר שהשפעה זו היא בעיקר חיובית או בעיקר שלילית?*

1. בעיקר חיובית 2. בעיקר שלילית 3. גם וגם

	3	2	1
כלל	56	30	14
עיתונאים	37	59	4

31-37. באיזו מידה לדעתך התקשורת בישראל

במידה רבה מאוד	במידה רבה	במידה בינונית	במידה מסוימת	בכלל לא	
5	4	3	2	1	31. תורמת להפחתת השחיתות של אנשי ציבור***
15	26	28	18	13	כלל
16	28	34	17	5	עיתונאים
					32. מביאה להחרפת המתיחות בין קבוצות בחברה
15	24	33	19	9	כלל
13	29	29	21	8	עיתונאים
					33. מקדמת את השמירה על זכויות האדם***
12	24	37	18	9	כלל
13	29	39	16	3	עיתונאים
					34. גורמת לשיח פוליטי יותר מתלהם***
15	24	33	19	9	כלל
27	49	18	5	1	עיתונאים
					35. גורמת לאזרחים לתמוך במדיניות הממשלה
9	22	34	23	12	כלל
7	22	36	24	11	עיתונאים
					36. מגבירה את ההקפדה של פוליטיקאים על קיום הבטחותיהם לציבור**
11	24	29	22	14	כלל
3	23	35	26	13	עיתונאים
					37. מנחילה ערכים ציוניים בקרב הציבור היהודי***
8	18	29	24	21	כלל
1	11	27	37	24	עיתונאים

38. באופן כללי, האם אתה חושב שהאנשים שמנהלים את המדינה דואגים לאינטרסים הפרטיים שלהם, או שהם פועלים לטובת הכלל? אנה תן ציון בין 1, שפירושו פועלים למען טובת הכלל, ל-5, שפירושו פועלים למען אינטרסים פרטיים.***
פועלים למען טובת הכלל 1 2 3 4 5 פועלים למען אינטרסים פרטיים

	5	4	3	2	1	
כלל	35	25	29	7	4	
עיתונאים	18	31	45	5	1	

39. עד כמה אתה גאה בהיותך ישראלי?***
1. מאוד גאה 2. די גאה 3. לא כל כך גאה 4. בכלל לא גאה

	4	3	2	1	
כלל	5	12	28	55	
עיתונאים	5	20	38	37	

40. האם אתה רוצה או לא רוצה לחיות בארץ לטווח הרחוק?
1. משוכנע שרוצה 2. רוצה אך לא משוכנע 3. יש לי ספקות 4. משוכנע שאיני רוצה

	4	3	2	1	
כלל	3	8	15	74	
עיתונאים	3	10	19	68	

41. באיזו מידה אתה בטוח שתישאר בארץ?
1. בטוח שאשאר 2. אני די בטוח שאשאר 3. ייתכן שאשאר אך אינני בטוח
4. אני חושב שלא אשאר אך אינני בטוח 5. כמעט בטוח שלא אשאר

	5	4	3	2	1	
כלל	2	4	6	15	73	
עיתונאים	1	1	9	31	58	

42. באיזו מידה אתה מרגיש את עצמך כחלק ממדינת ישראל ומבעיותיה?***
1. במידה רבה מאוד 2. במידה רבה 3. במידה מסוימת 4. במידה מועטה 5. במידה מועטה מאוד

	5	4	3	2	1	
כלל	3	5	15	31	46	
עיתונאים	0	1	12	23	64	

43. [באיזו מידה התקשורת מחלישה או מחזקת את הדמוקרטיה הישראלית?]
1. מחלישה במידה רבה 2. מחלישה במידה מסוימת 3. מחזקת 4. מחזקת במידה רבה

	4	3	2	1	
כלל	14	36	37	13	

44. [באיזו מידה התקשורת מדווחת באופן אחראי בנוגע למעשי שחיתות במדינה?]
 1. אחראית במידה רבה 2. אחראית במידה מסוימת 3. לא אחראית 4. בכלל לא אחראית

	4	3	2	1	
כלל	6	21	50	23	

45. [באיזו מידה התקשורת מדווחת באופן אחראי בנושאי ביטחון במדינה?]
 1. אחראית במידה רבה 2. אחראית במידה מסוימת 3. לא אחראית 4. בכלל לא אחראית

	4	3	2	1	
כלל	7	20	53	20	

הערות

1. כל הממצאים מובאים באחוזים.
2. בדיקות המובהקות נעשו במבחן t להשוואת ממוצעים בין מדגמים בלתי תלויים, בהנחת שונות בלתי זהה (בפועל התקיימו הבדלי שונות בין שני המדגמים).
3. שאלות המסומנות ב*** הראו הבדל מובהק סטטיסטית ברמת מובהקות 0.01 לפחות בין כלל הציבור לבין העיתונאים. שאלות המסומנות ב** הראו הבדל מובהק סטטיסטית ברמת מובהקות 0.05 לפחות בין כלל הציבור לבין העיתונאים. שאלות המסומנות ב* הראו הבדל מובהק סטטיסטית ברמת מובהקות 0.1 לפחות בין כלל הציבור לבין העיתונאים. בשאלות שאינן מסומנות בכוכביות לא נמצאה מובהקות סטטיסטית בהבדל בין המדגמים.
4. שאלות המופיעות בין סוגריים ריבועיים [] לא נשאלו במדגם העיתונאים כלל, ולכן מופיעות בהן התפלגויות רק בעבור כלל הציבור, ולא מופיעה מובהקות הפרש.
5. גודל המדגם של כלל הציבור ב־2005 הוא 1,203 וטעות הדגימה היא ± 2.8 ; גודל המדגם של העיתונאים הוא 200.

